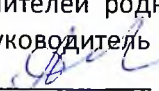
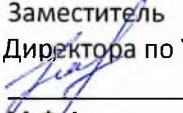

Министерство Просвещения Российской Федерации
Министерство образования и науки Республики Дагестан
Администрация МО «Город Махачкала»
МБОУ «Гимназия №11»

Рассмотрено
на заседании ШМО
учителей родных языков
Руководитель ШМО

А.М.Махмудова
Протокол № 1
от 28.08.2023 г.

Согласовано
Заместитель
Директора по УВР

М.Ф.Алиева

Утверждено
Директор

З.Я. Дибирова
Приказ № 48-П
от 31.08.2023 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного курса
«Кумыкский язык»
5-9 классы

Махачкала 2023 г.

БАЯНЛЫКЪ СЁЗ

Программаны умуми сыпатлав

Аслу школалар учун яратылган ана тилден программа Федерал пачалыкъ билим берив стандартны аслу умуми билим берив ва мисал гысапда онгарылган аслу билим берив программаны талапларына кюрчюленип тизилген. Шо стандартларда муаллимлени ишинде янгы педагогика кьайдаланы кьоллав масьалалары, охувчуланы хас айрылыклары, оланы чагы, билим ва оьсюв даражалары, гьалиги жамият яшавуну талаплары, милли школаланы ишини бай сынавлары ва илму-ахтарыв ишлер гёз алгьа тутулган.

Янгы программа бизин миллетибизни маданиятын, ана тилин теренден уьйренивге, оланы сакьлавгьа ва оьсдюрювге, ана тилде аслу умуми билим алывда янгы имканлыклар болдурувгьа, тилибизде халкьыбызны милли хасиятларын сакьлавгьа бакьдырылган. Шолайлыкьда, билим берив программа гьар охувчуну билим даражаларын артдырывгьа эркин ёл ача, ону класда яда уьйде оьзбашына чалышагьанда интернет булан пайдаланмагьа, билимин ва тарбиясын артдырмагьа генг имканлыклар бере.

Кьумукь тил – кьумукь халкьны тили. Ана тил миллетни кюрчюсю бола: ана тил болмаса, миллет де болмай. Халкьны тарихи, маданияты, адаткьылыклары ана тил булан тыгьыс байлавлукьда. Мактапларда ана тиллени абурун гётермек учун кёп чаралар гёрюле. Кьумукь тилде юрюлеген дарслар жамият кьуллугьун кюте: олар миллетибизни менлигин сакьлай, ана тилде гьакьлашыв, кьатнашыв чараланы кютегенден кьайры да, халкьны маданият байлыгьын артдыра, пикир этив мердешлерин камиллешдире.

Умуми школада 5-9-нчу класларда «Кьумукь тил» предметни уьйренивде шулай **муратлар** салына:

- ана тилни кьумукъ халкъны тарихи ва маданияты булангъы тыгъыс байлавлугъун гёрсетип, ону кьумукъ халкъны милли маданиятын йимик къабул этип, тил миллетни менлигин сакълайгъан кьуралланы бириси экенни англатыв;

- охувгъа, билим алыгъа охувчуланы гъаваслыгъын, иштагълыгъын тувдурув, оланы охув мердешлерин оьсдюрюв; ана тилге асырап янашма уьйретив, ону эстетика, кылыкъ якъдан адамны оьсювюне этеген таьсирин гёрсетив;

- гъар гюнлюк яшавунда ва охув гъаракатында кьумукъ тилде уста кюйде сёйлеме уьйретив, сёйлев тилин байытыв, ону чеберлигин артдырыв, аслу умуми охув усталыкъланы ва гъаракатланы бойсындырыв;

- терен билим берив, кьумукъ тилни кьурулушун, ону аваз системасын, сёз байлыгъын, морфология, синтаксис, пунктуация ва тюзъязыв нормаларын уьйретив, яшланы адабият тилни къайдаларына кюрчюленип сёйлемеге ва язмага уьйретив, оланы сёз хазнасын байытыв, тилни гъакъында бир-бир умуми илму англавагъа уьйретив.

- ана тилни уьйренивге бакъдырылгъан яратывчулукъ иш бажарывларын камиллешдишив, охувчу яшларда наслудан наслугъа бериле гелген кьумукъ халкъны асил хасиятларыны уьлгюлерин болдурув. Шону кюрчюсюнде яш наслуда жамиятны алдында оьз борчларын кютме гъазирлик, таза кылыкълы, оьр инсан хасиятагъы жамият ишлени яхшылашдырмакъ учун чалышывда талмайгъан, тюзлюкню, гертиликни къайратлы кюйде якълама гъазир хасиятланы болдурмакъ, демек, патриотланы тарбияламакъ.

Умуми школада кьумукъ тилни уьйретивни борчлары:

- охувчулагъа дюньяда адамланы ва жамият аралыкъларын гелишдишивде, халкъны тарихин, милли маданиятын, яшавун уьйренивде тил кютеген кьуллукъларын билдишив;

- фонетикадан, лексикадан, сёз яратывдан, морфологиядан, синтаксисден, стилистикадан, тюзъязывдан ва пунктуациядан программада белгиленген оьл-

чевдеги билимлени сёйлев ва языв тилде кьоллама уйретив; шо кюрчюде охувчуланы мекенли тюзъязыв ва пунктуация билимлерин ва англавларын болдурув;

- охувчуланы китап булан ишлемеге, билимлерин озбашына толумлашдырмагъа уйретив, тюрлю-тюрлю китаплардан, журналлардан, сёзлюклерден, газетлерден, Интернетден, илму макъалалардан, адабият асарлардан, тестлерден пайдаланма уйретив;

- тилни чалынывуну гёзеллигин, ону байлыгъын, сёз яратывдагъы имканлыкъларын, чеберлик янларын ва озге байлыкъларын гёрсетип, сёйлев ва языв тилни чеберлиги инсанны культурасыны хас айрылыкъларыны бириси экенин билдирив;

- кьумукъ тилде язылгъан гёрмекли чебер асарланы тилине асасланып, тилибизни чеберлигин, ону гёзеллигин, сёзню чеберлик гючюн гёрсетип, ана тилни стил якъдан чеберлигине ес болмагъа болушлукъ этив;

- тилни кьурулушу булан, ону озсюв кьайдалары булан, стилистика ресурслары булан, аслу нормалары булан байлавлу маълуматлагъа ес этив; охувчуланы охув ва языв культурасын, тюрлю-тюрлю сёйлев гьаракатларын болдурув, сёйлев ва языв тилге хас нормаларын кьоллама уйретив;

- кьатнашыв чараланы яшавгъа чыгъармакъ учун диалог ва монолог кьайдалар булан байлавлу тизив мердешлени болдурув, ана тилни уйренивге бакъдырылгъан яратывчулукъ иш бажарывларын камиллешдишив, охувчу яшларда наслудан наслугъа бериле гелген кьумукъ халкъны асил хасиятларыны уьлгюлерин болдурув. Шону кюрчюсюнде яш наслуда жамиятны алдында оз борчларын кютме гьазир, таза кьылыкълы, оьр инсан хасиятдагъы, жамият ишлени яхшылашдырмакъ учун чалышывда талмайгъан, тюзлюкню, гертиликни кьайратлы кюйде якълама гьазир хасиятланы болдурмакъ, демек, патриотланы тарбияламакъ.

Охув предметни умуми сыпатлав

Янгы стандартлар охувчуланы гьар класгъа гёре алынма герек билимлерин, бажарывлукъларын, тюрлю гьаракатларын: предметден алынагъан билимлер, дарсда берилеген англавланы теренлигин, предметлени бири-бири булангъы байлавлугъун ва оьзюне хас натижаланы токъташдыра. Шо натижалар охувчуланы бажарывлукъларыны кёмеклиги булан оланы гьакълашыв, тил ва маданият булан байлавлу бажарывлукъларын артдыра.

Ана тил кьумукъ халкъны милли маданиятында гёрмекли ер тутагъанны билдирив, ону охув-билим алывда, адамны яратывчулугъунда, кылыкъ-тарбия алыв ёлунда ойнайгъан кьуллугъун аян этив. Охувчуну ана тилге бакъгъан якъдагъы сюювюн артдырыв, ону булан оьктем болма уьйретив, милли маданият гьисапда ону тазалыгъын якълав ва сёйлев пагъмусун артдырыв. Сёйлейгенде, оьзюню ойларын айтагъанда герек чакъы сёз байлыгъын болдурув ва тилни тюрлю-тюрлю грамматика кьуралларын кьоллап билив, сейлейгенде тилини чеберлигине тергев берип, оьзю оьзюню тилини чеберлик даражасына багъа берип болагъан бажарывланы тувдура.

Тилге уьйренивде охувчулар етишме герекли *предметлик бажарывлукълар* шулардыр:

- адабият тилни нормалары булан байлавлу башлапгъы англавлагъа ес болмакъ, лакъырлашывда тюз сейлевню ёругъун сакъламакъ;
- гечилген англавлагъа гёре орфографиядан, пунктуациядан алынагъан билимлени оьзлер кьургъан яда берилген текстлерде тюз кьоллап бажармакъ;
- оьзю язгъан яда бирев язгъан текстни тергеп, тюзлемек (текстни тергейгенде ана тил предметден алынгъан билимлерин тюз кьолламакъ).

Тилчилик бажарывлукълар булан байлавлу гьасиллер:

- тилни кьурулушун, ону оьсювюн, нормаларын, охувчуланы сёз байлыгъын ва оланы сёйлевюн грамматика якъдан байытмакъ;

- программада гёрсетилген тил булан байлавлу аслу маълуматланы билмек ва оланы англатьп бажармакъ;

- тюрлю-тюрлю сёзлюклер, китаплар, газетлер булан пайдаланып болмакъ.

Охувчуларда *маданиятлыкъ* бажарывлукълар (культурологические компетенции) болдурулсун учун оланы билим хазнасында шулай англавланы яратма тюше:

- ана тил къумукъ халкъны милли маданиятында гёрмекли ер тутагъанны билдирмек, ону охув-билим алывда, адамны яратывчулугъунда, къылыкъ-тарбия алыв ёлунда кютеген къуллугъун англамакъ;

- къумукъ тилни объюне хас болагъан белгилерин, сёйлевде къолланагъан къылыкъ нормаларын, янгыз къумукъ тилге хас болагъан сёзлени маъналарын токъташдырып билмек.

Программа гъакълашыв-гъаракатчылыкъ къайдада тизилген. Шо къайдагъа гёре берилеген материал охувчуну билимин ва ону гъаракатчылыкъ ругъун теренлешдирмек булан байлавлу.

Курсну гъар бёлюмю эки блокдан тизилген: биринчи блокда тил булан байлавлу англавлар бериле, экинчисинде буса, шо тил булан байлавлу англавланы уйренегенде, не йимик охув гъаракатланы къоллама тюшегени гёрсетилген.

Ана тил курсну гъакълашыв-гъаракатчылыкъ къайдада юрютюв ва предметлени бир-бири булангъы байлавлугъун гёз алгъа тутуп иш гёрюв охувчуланы тюзъязыв ва тюз сёйлев пагъмуларын артдыражагъы белгили.

Охуп-язып билегенни гёрсетеген аламатлар шулардыр:

а) *гъакълашыв универсал охув гъаракатлары*: авуз тилде яда языв тилде сёйлейгенде, объюню ойларын айтагъанда таман чакъы сёз байлыгъы болмакъ, ва тилни тюрлю-тюрлю грамматика къуралларын къоллап билмек;

б) *уйренив универсал гъаракатлары*: масъаланы етдиринкли кюйде са-

лып бажармакъ; охувчуланы логика ойлашывун оьсдюрювде кёмек этмек, ола-ны китап булан ишлемеге, билимлерин оьзбашына толумлашдырмагъа уьйрет-мек; тил булан байлавлу тарыкъ информацияны табып, ону бир системагъа гел-тирип билмек, охувда компьютер булан байлавлу янгы технологияланы къол-лама уьйренмек, аслу ва экинчи даражалы информацияны айырып билмек;

в) низамлашдырыв (регулятивные) универсал охув къайдалары:

- гъаракатчылыкъ ишинде мурат тутуп билмек,
- оьзю-оьзюн тергеп ва тюзлеп билмек,
- сейлейген къайдасына тергев берип оьзюне багъа берип бажармакъ.

Гъасили, школа умуми культурасы булангъы, гележекде оьзюню охувун орта ва оьр ожакъларда давам этип болагъан адамны гъазирлей.

Ана тилни мактап курсунда, охутувда алгъа салынагъан борчлагъа къыйышывлу этилип, фонетиканы, лексиканы, сёз яратывну, морфологияны, синтаксисни, тюзъязывны, пунктуацияны, стилистиканы бёлюклеринден тангланyp алынгъан билимлер, шотай да жамиятны яшавунда бизин тилни кю-теген къуллукълары, ону оьсювюню даражасы ва оьзге тюрлю маълуматлар бе-рилген.

Школада ана тилни уьйренивню курсуну материаллары класлагъа гёре шулай ерлешген: V, VI ва VII класларда фонетика, лексика, сёз яратыв, морфо-логия ва тюзъязыв уьйретиле. Синтаксисни тизимли курсу VIII ва IX класларда уьйрениле. Тек синтаксисден ва пунктуациядан аслу англавлар, I—IV класлар-да уьйренилген материалны такрарлагъан сонг, V класда да бериле. Шо геле-жекде морфологияны ва синтаксисни бир-бири булан байлавлукъда уьйренив-ню гъакъындагъы агъамиятлы методика идеяны яшавгъа чыгъармагъа ва охув-чулагъа синтаксисден, пунктуациядан ва сёйлевден берилеген англавларда син-таксисни курсун тизимли кюйде охума башлагъынча хыйлы алда къурмагъа имканлыкъ бере.

Йылны башында ва ахырында гечилген материалны такрарламакъ учун программада сагъатлар гёрсетиле, дарсланы юрютювню мекенли шартларына къарап, муаллим шо сагъатланы къоллай. Муаллим V—IX класлар учунгъу курсларда белгили янгы материал да къошулагъанын билмеге герек. Шолай материалны уьстюнде ишлев экинчилей къайтып уьйренмекни тюгюл, янгыз такрарлавну ва теренлешдириуню талап эте.

Аслу школада «Къумукъ тил» курсну мурады охув гъаракатны предметлени бир-биринден алынагъан ва предметни озьунден алынагъан муратларындан гъасили бола. Шо муратлагъа етишмеге охувчуланы бажарывлары булан байлавлу къарав кёмек эте. Шо къаравда юрюлеген дарслар охувчуланы гъакълашыв, тилчилик, маданиятчылыкъ англавларын болдура.

Гъакълашып бажарывлукъ гъакълашывну тюрлю-тюрлю къайдалары булан пайдаланып билмекни, охув ва языв тил культурасын камиллешдириуню, охувчуну къатнашывгъа гъазирлигин, айтагъан ойларын ойлашып айтмакъны, яшланы озьюрюне, сынавуна, умуми школада гъар девюрге хас болагъан психология айрылыкъларына гёре тилни гъар тюрлю ситуацияларда къоллап билмекни талап эте.

Тилчилик бажарывлукълар тил кютеген ишаралыкъ ва жамият къуллукъларын англав, тилни къурулушун, ону озьювюн, нормаларын, охувчуланы сёз байлыгъын ва оланы сёйлевюн грамматика якъдан байытыв, охувчулагъа герек чакъы тил булан байлавлу аслу маълуматланы билив ва оланы англатып бажарыв, тюрлю-тюрлю сёзлюклер булан пайдаланыв билимлени кёмеклиги булан таъмин этиле.

Охувчуларда культуралыкъ бажарывлар болдурулсун учун оланы билим хазнасында шулай англавланы яратма тюше:

- а) къумукъ тилни къумукъ халкъны тарихи булангъы байлавну аян этив;
- б) ана тил къумукъ халкъны милли маданиятында гёрмекли ерни туттагъанны билдирив;

в) ана тилни охув-билим алывда, адамны яратывчулукъ ишинде, кылык-тарбия алыв ёлунда кютеген кзуллулугъун билдирив;

г) кзумукъ тилни объуне хас болагъан белгилерин, сёйлевде кюлла-нагъан кылыкъ нормаларын, янгыз кзумукъ тилге хас болагъан сёзлени маъналарын, квалиплерин гёрсетип бажарыв.

Программа гъалиги методикагъа хас болагъан тюшонюв-гъакълашыв (со-знательно-коммуникативный) ва чалышывчулукъ (деятельностный) къарав-лагъа янашып тизилген.

Тюшонюв-гъакълашыв къайдада 5-9-нчу класларда кзумукъ тилге уйре-тивни аслу ёллары шулардыр.

Гъакълашыв къайда тилге уйретивни мурадын токъташдыра: охувчуну гъакълашыв бажарывларын болдура. Бу къайданы яшавгъа чыгъарыв охувчула-ны сёйлев гъаракатында билим ва уйрениш мердешлерин тувдура. Гъакълашыв къайда охув процесс сёйлев гъаракатын теренлешдиривге бакъды-рылма герекни, охув процессни нечакъы бола буса адатлангъан кзумукъ тилде сёйлевге ювукълашдырмакъны талап эте. Кзумукъ тил дарсларда юрюлеген ба-ры да ишлер шо талап булан байлавлу юрюлме тюше. Сёйлев тилге сёйлей ту-руп уйренмек – гъакълашыв къайданы хас айрылыгъы гысаплана.

Тюшонюв принципге гёре тил материалы яшланы охувгъа уйретивде аслу охув материалы гысаплана. Тил булан байлавлу аламатланы тюшонюп англав кзумукъ тилде эркин сёйлевню шартларындан бириси гысаплана. Гъакълашыв ва тюшонюв къайдалар биригип методика илмуда тюшонюв-гъакълашыв къайданы яратгъан.

Умуми охувда салынгъан масъалаланы натижа береген кюйде чечилмек-ни аслу мурады – сёйлев ва языв тилни оър даражада кюллап билмек. Тилчи-лик кюрчюсюнде гъакълашыв ва маданият компетенцияларын болдурув – - «Кзумукъ тил» предметни аслу мурады бола. Гъакълашыв ва маданият компе-

тенциялар тил оьсдюрюв дарсларда амалгъа геле, тилчилик компетенция буса тилни системасын уьйренегенде яратыла.

Шу программа эки гесекден тизилген: «Тилни кьурулушу» ва «Байлав тилни оьсдюрюв». Эки де бёлюк бир-бири булан тыгъыс кюйде байлавлу, неге тюгюл байлавлу тилни оьсдюрюв тилни кьурулушуна, ону нормаларына кюрчюленген. Шо саялы тилни грамматика формаларын, кьайдаларын билмек булан бирче, оланы сёйлев тилде тюз кьоллап бажармакъ, ону чеберлигин гёрсетеген имканлыкъларын сёйлев тилде кьоллап билмек, ана тилге аявлап, асырап кьаравгъа уьйренмек, оьзюню тил гьазирлигин, тил культурасын артдыривгъа гьаваслыгъын болдурмакъ бажарывланы чараларын гёзалгъа тутма тюше.

Охув планда предметни ери

Янгы стандартлар муаллимге, программада айрыча бёлюклени уьйренивге гёрсетилген сагьатланы умуми санавун сакълап, асарланы уьйренивге, тюрлю яратывчулукъ ишлени оьтгеривге оьзтёрече янашмагъа, демек, сагьатланы тийишли гёреген кюйде пайламагъа имканлыкълар бере.

АНА ТИЛГЕ УЇРЕТИВНИ ИЧДЕЛИГИ

5-нчи клас

Эсге алайыкъ, уйренейик, такрарлайыкъ.

Сёзню тизими. Къошма сёзлер. Толу маъналы ва кёмекчи тил гесимлер. Атлыкъ. Сыпатлыкъ. Санавлукъ. Орунча. Ишлик. Гьаллыкъ. Байлавучлар ва тиркевючлер.

Тил ва дюнья.

Тил ва тил илму. Языв тил ва сёйлев тил.

Синтаксис ва пунктуация.

Сёзтагъымлар. Жумла. Хабар, сорав, буйрукъ жумлалар. Чакъырыв жумлалар. Жумланы баш уйюрлери. Генглешген ва генглешмеген жумлалар. § 19. Жумланы экинчи даражалы уйюрлери. Толумлукъ. Белгилевюч. Гьал. Бир жынслы уйюрлери булангъы жумлалар. Къуршайгъан сёзлери булангъы бир жынслы жумлалар. Чакъырыв сёзлери булангъы жумлалар. Къошма жумланы гьакъында англав. Тувра сёз. Диалог.

Фонетика, графика ва тюзъязыв.

Сёйлейгенде авазланы тувулуву. Созукъ авазлар. Тутукъ авазлар. Къатты ва йымышакъ тутукълар. Алфавит. Е, Ё, Ю, Я гьарпланы къолланышы. Ъ ва Ь белгилени къолланышы. Бувун. Ургъу. Созукъ авазланы гелишивю. Бир-бир тутукъланы айтылышыва язылышы. Фонетика чечив.

Лексика.

Лексиканы гьакъында англав. Сёзлени кёп маъналыгъы. Сёзлени тувра ва гёчом маъналары. Аваздашлар. Маънадашлар. Къаршыдашлар. Бирикген сёзтагъымлар.

Сёз яратыв, сёз тюрлендирив ва тюзъязыв.

Сёз яратывну ва сёз тюрлендиривни гъакъында англав. Сёз тюрлендиреген кьошумчалар. Сёз этеген кьошумчалар. Тамурланы ва тюплени тюз язылышы. Кьошумчаланы тюзъязылышы. Эки кьабат тутукълар гелеген сёзлени тюз язылышы. Сёзлени сатырдан сатыргъа гёчюрюв къайдалар.

Морфология.

Тил гесимлени бёлюклери. Атлыкъ. Хас ва жынс атлыкълар. Жумлада атлыкъланы кьуллугъу. Атлыкъ чакъырывну кьуллугъунда. Сыпатлыкъ. Сыпатлыкъны морфология ва синтаксис белгилери. Ишлик. Гёчюм ва кьалым ишликлер. Ишликни заман къалиплери.

Такрарлав.

Синтаксис ва пунктуация. Фонетика, графика ва тюзъязыв. Лексика. Сёз яратыв ва тюзъязыв. Морфология ва тюзъязыв.

6-

нчы клас

Тил, сёйлев, кьатнашыв

Къумукъ тил – къумукъ халкъны тили. Тил ва дюнья

5-нчи класда гечилгенни такрарлав

Фонетика (авазлыкъ). Орфоэпия (тюз айтыв). Сёзню тизими. Тил гесимлер. Сёзтагъым. Простой жумла. Токътав белгилер. Кьошма жумла. Кьошма жумлада айыргъычлар. Жумлаланы синтаксис якъдан чечив. Тувра сёз. Лакъыр (диалог)

Текст

Текст, ону айрылыкълары. Текстни темасы ва аслу маънасы. Текстни башы. Текстни баш ва ахырынчы жумлалары. Текстни аслу (таяв) сёзлери. Текстни аслу белгилери. Текст ва тилни стиллери (къатлавлары). Сёйлевню иш стили (къатлаву).

Сёзбайлыкъ (Лексика). Сёйлев культурасы

Сѣз ва ону лексика маънасы. Ортакъ сѣзлер. Касбулукъ сѣзлер. Диалект сѣзлер. Гъакъ къумукъ сѣзлер ва алынган сѣзлер. Янгы сѣзлер (неологизмлер). Эсгиленген сѣзлер. Сѣзлюклер. Такрарлав.

Бирикген сѣзтагъымлар. Сѣйлев культурасы

Бирикген сѣзтагъымлар (фразеологизмлер). Бирикген сѣзтагъымланы яратылыву.

Сѣзьяратыв. Тюзьязыв. Сѣйлев культурасы

Сѣзню морфема гесеклери ва сѣзьяратыв. Къумукъ тилде сѣзлени этилишини аслу къайдалары. Сѣзлени яратылыву. Къысгъартылган къошма сѣзлер. Сѣзню морфема гесеклерине ва этилишине гѣре чечив.

Морфология. Тюзьязыв. Сѣйлев культурасы

Атлыкъ. 5-нчи класда гечилгенни такрарлав. Атлыкъланы санаву. Атлыкъланы мюлк къалиби. Мюлк къошумчасы булангъы атлыкъланы санаву. Атлыкъланы гелишлеге гѣре тюрлениши. Мюлк къошумчасы булангъы атлыкъланы гелишлеге гѣре тюрлениши. Гелишлени маъналары. Гелиш къошумчаланы тюз язылышы. Атлыкъланы хабарлыкъ къалиби. Атлыкъланы этилиши. Ишликлерден атлыкълар этеген къошумчалар. Сорав къошумча. Атлыкълар булан **да, де; чы, чи, чу, чю** гесеклени къолланышы ва язылышы. Атлыкъланы морфология якъдан чечив.

Сыпатлыкъ

5-нчи класда гечилгенни такрарлав. Сыпатлыкъланы даражалары. Сыпатлыкъланы маънасына гѣре бѣлюклери. Даражалы сыпатлыкълар. Даражасыз сыпатлыкълар. Сыпатлыкъланы тюз язылышы. Сыпатлыкъланы морфология якъдан чечив.

Санавлукъ

Санавлукъ тил гесим гысапда. Простой ва къошма санавлукълар. Санав санавлукъланы маъналарына гѣре бѣлюклери. Сав санавланы гѣрсетеген санавлукълар. Бѣлом санавлукълар. Жыйылыш санавлукълар. Улюш са-

навлукълар. Гезик санавлукълар. Санавлукъланы тюз язылышы. Санавлукъланы морфология якъдан чечив.

Орунча

Орунча тил гесим гысапда. Орунчаланы маъналарына гёре бёлуклери. Бет орунчалар. Бет орунчаланы тюрлениши. Сорав орунчалар. Байлавчу орунчалар. Гёрсетив орунчалар. Белгилевчю орунчалар. Белгисиз орунчалар. Инкарлыкъ орунчалар. Мюлк орунчалар. Орунчаланы тюз язылышы. Орунчаланы морфология якъдан чечив.

Йыл боюнда гечилген материалны такрарлав.

Тилни гъакъындагъы илмуну бёлуклери. Тюзъязыв (орфография). Токътав белгилер (пунктуация). Сёзбайлыкъ (лексика) ва фразеология. Сёзъяратыв. Морфология. Синтаксис.

7-нчи клас

Къумукъ тилни оъсюв гъалы

6-нчы класда гечилгенни такрарлав

Ишлик.

Умуми маънасы (такрарлав). Ишлик къуршайгъан къалиплер. Ишликни баш къалиби. Барлыкъ ва ёкълукъ ишликлер. Ёкълукъ *-ма, -ме* къошумчаны башгъа къошумчалардан айырыв. Ишликни бетлеге ва санавлагъа гёре тюрлениши. Бет къошумчалар. Уьчюнчю бетде *-лар, -лер* къошумчаны къолланышы. Бет къошумчаланы тюз язылышы. Гёчюм ва къалым ишликлер. Ишликни даражалары. Ишликни багъышлары. Буйрукъ багъыш. Тилев багъыш. Тилев багъышны простой къалиплери. Тилев багъышны къошма къалиплери. Шарт багъыш. Шарт багъышны къошма къалиплери. Хабар багъыш. Гъалиги заман. Гетген заман. Гетген заманны простой къалиплери. Гетген заманны къошма къалиплери. Заман къалиплени бир-бирини орнунда къолланышы. Заман

къалиплени тюз язылышы. Ишликни этилиши. Ишликни чечивюню гезиги. Ишликни белгисиз къалиби, ону жумлада кютеген къуллугъу.

Сыпатишлик.

Сыпатишликде ишликни ва сыпатлыкъны белгилери. Сыпатишликни заманлары. Сыпатишликлени атлыкъланы орнунда къолланышы. Сыпатишликни алышыныву. Атишликлер. Атишликлени биринчи тайпасы. Атишликлени экинчи тайпасы. Атишликлерде ишликни, атлыкъны белгилери. Атишликни жумладагъы къуллугъу.

Гъалишлик.

Гъалишликлени этилиши. Гъалишликли байлам.

Кёмекчи ишликлер. Биринчи тайпа кёмекчи ишликлер. Кёмекчи ишликлени экинчи тайпасы. Ишликни жумладагъы къуллугъу. Кёмекчи ишликлени тюз язылышы.

Гъаллыкъ. Гъаллыкъны гъакъында англав. Гъаллыкъны бёлюкleri. Гъаллыкъланы этилиши. Гъаллыкъ этеген къошумчалар. Къошма гъаллыкълар. Гъаллыкъланы жумладагъы къуллугъу. Гъаллыкъланы тюз язылышы.

Тиркевючлер. Тиркевючлени гъакъында англав. Тиркевючлени къолланышы. Тиркевючлени де, башгъа тил гесимлени де къуллугъун кютеген сёзлер. Тиркевючлени тюз язылышы.

Кёмекчи атлар.

Байлавучлар. Байлавучланы гъакъында англав. Байлавучланы тюрлюлери. Булан, бир, да, де, не деген сёзлени байлавучланы орнунда къолланышы.

Гесекчелер. Гесекчелени гъакъында англав. Башгъа тил гесимлени гесекчелени орнунда къолланышы. Гесекчелени тюз язылышы.

Модаль сёзлер. Модальный сёзлени гъакъында англав. Модальный сёзлени жумлада къуллугъу.

Уьнлюклер. Уьнлюклени гъакъында англав. Уьнлюклени тюз язылышы.

Йыл боюнда гечилген материалны такрарлав

8-нчи клас

5-7-нчи класда гечилген материалны такрарлав. Фонетика ва графика. Тюзъязыв. Морфемика ва сёз этив. Лексика ва фразеология. Морфология.

Синтаксис ва пунктуация.

Синтаксисни аслу оьлчевлери. Текст синтаксисни тил оьлчевю гьисапда. Жумла синтаксисни тил оьлчевю гьисапда. Сёзтагъым Сёзтагъым синтаксисни оьлчевю гьисапда. Сёзтагъымланы тюрлюлери. Сёзтагъымда сёзлени байлаву. Сёзтагъымланы грамматика маъналары. Сёзтагъымны чечив.

Текстни кьурулушу. Тилни стиллери

Текстни кьурулушу. Тилни стиллери.

Простой жумла

Жумланы грамматика туюбу. Жумлада сёзлени гезиги. Не муратда айтылагъанына гёре жумлаланы тюрлюлери. Эки бёлюкю жумла. Жумланы баш уьюрлери. Жумланы баш уьюрлери. Иеси. Хабарлыкь. Ишликден этилген простой хабарлыкь. Кьошма хабарлыкь. Иеси булан хабарлыкьны арасында тире.

Жумланы экинчи даражалы уьюрлери. Жумланы экинчи даражалы уьюрлери. Генглешген ва генглешмеген жумлалар. Толумлукь. Тувра толумлукь. Къыя толумлукь. Белгилевюч. Кьошумлукь. Гьал. Гьалланы тюрлюлери. Ер гьал. Заман гьал. Себеп гьал. Мурат гьал. Кюй гьал. Оьлчев-даража гьал.

Бир бёлюкю жумлалар.

Бир бёлюкю жумланы баш уьюрю. Ат жумла. Белгили бетли жумлалар. Белгисиз бетли жумлалар. Ортакъ бетли жумлалар. Бетсиз жумла. Толмагъан жумлалар. Бир бёлюкю жумланы чечив.

Простой кьошумлу жумла

Къошумлу жумланы гъакъында англав. Бир жынслы уьюрлени арасында байлавучлар. Бир жынслы уьюрлени арасында айыргъыч. Къуршайгъан сёзлер ва оланы ягъында токътав белгилер. Бир жынслы уьюрлери булангъы жумлаланы чечив.

Айрылгъан уьюрлери булангъы къошумлу жумлалар.

Айрылгъан уьюрлени гъакъында англав. Айырылгъан къошумлукъ. Айрылгъан белгилевюч. Айрылгъан гъаллар. Гъалишлик байлам. Жумланы айырылгъан мекенлешдиреген уьюрлери булангъы къошумлу жумлалар. Айрылгъан уьюрлери булангъы жумлаланы чечив.

Грамматика якъдан жумланы уьюрлери булан байланмагъан сёзлер.

Чакъырыв сёзлер. Генглешген чакъырывлар. Гиришив сёзлер, сёзтагъымлар, жумлалар. Оланы ягъында токътав белгилер. Жумлада уьнлюклер ва оланы ягъында токътав белгилер. БАР, ЁКЪ, ДЮР, ТЮГЮЛ сёзлени къолланышы. Оланы ягъында токътав белгилер

8-нчи класда гечилген материалны такрарлав.

9-нчу клас

5-8-нчи класны материалын такрарлав.

Къошма жумлалар.

Байлавучлу ва байлавучсуз къошма жумлалар.

Тизилген къошма жумлалар.

Къошагъан, айырагъан ва къаршылыкълы байлавучлары булангъы тизилген къошма жумлалар.

Тизилген къошма жумлаларда токътав белгилер.

Иерченли къошма жумлалар.

Баш ва иерчен жумлалар. Иерчен жумлаланы журалары. Иерчен иеси бёлюгю булангъы къошма жумла. Иерчен хабарлыкъ бёлюгю булангъы къошма

жумла. Иерчен толумлукъ бѣлюгю булангъы къошма жумла. Иерчен белгилевюч бѣлюгю булангъы къошма жумла. Иерчен гьал бѣлюгю булангъы къошма жумла. Иерчен кюй бѣлюгю булангъы къошма жумла. Иерчен вакъти бѣлюгю булангъы жъошма жумла. Иерчен ер бѣлюгю булангъы къошма жумла. Иерчен себеп бѣлюгю булангъы къошма жумла. Иерчен мурат бѣлюгю булангъы къошма жумла. Иерчен тенглешдириг бѣлюгю булангъы къошма жумла. Иерчен къаршылыкълы бѣлюгю булангъы къошма жумла. Иерчен натижа бѣлюгю ва иерчен къошумлукъ бѣлюгю булангъы къошма жумлалар.

Бир нече иерчен бѣлюгю булангъы къошма жумлалар.

Байлавучсуз къошма жумлалар.

Байлавучсуз къошма жумлаланы гьакъында англав. Байлавучсуз къошма жумлаланы гесеклерини маъна аралыкълары. Байлавучсуз къошма жумлаларда айырымны ва айырым бюртюкню къолланышы. Байлавучсуз къошма жумлаларда эки бюртюкню къолланышы. Байлавучсуз къошма жумлаларда тирени къолланышы.

Тувра ва къыя сѣзлер.

Тувра сѣз. Тувра сѣзню ичинде авторну сѣзлери. Тувра сѣзю булангъы жумлаларда токътав белгилер. Къыя сѣз. Тувра сѣзню къыя сѣзге, къыя сѣзню тувра сѣзге айландырыг. Цитаталар ва оланы ягъында токътав белгилер.

9-нчу класда гечилген материалны такрарлав.

**5-9-нчы КЛАСЛАРДА «КЪУМУКЪ ТИЛ» ПРЕДМЕТНИ
УЪЙРЕНИВДЕ ОХУВЧУЛАР ЕТИШМЕ ГЕРЕКЛИ
ПЛАНЛАШДЫРЫЛГЪАН ГЪАСИЛЛЕРИ**

Энчили гъасиллер

Шу талап, аян этип айтгъанда, охувчу, озбашына чалышып, билимин артдыривда, яшавда оз ерин табывны, алгъан билимлерин охувда къоллаву ва билим алывгъа бакъдырылгъан чалышывун не даражада арагъа чыгъарып бажаргъанын англата.

Охувчудан озюнден хас болагъан энчили гъасиллер шулардыр:

ватандаш-патриотлукъ тарбиялав:

— оз Ватанына (Россиягъа ва Дагъыстангъа) охувчуланы къыйматлы къаравун болдурув, оланы ватандаш бирлигин тарбиялав;

— Ватанны сююв, абурлав, озюню миллетине амин болув, анадаш топурагъыбыз Къумукътюзге бакъгъан сююв гъислени тарбиялав ва патриот гъислерин гючлендирив;

— ана тил къумукъ халкъны тарихи ва маданияты булан тыгъыс байлавлу экенин англав, ону къумукъ халкъны милли маданиятын йимик къабул этив, ана тилге бакъгъан якъдагъы сюювюн, гъаваслыгъын артдырив;

— курсну тюрлю-тюрлю бёлуклерин уйренегенде тил адамланы бир-бири булангъы аралыкъларын болдурувда агъамиятлы къурал экенин англав;

— охувчуланы ана тилни уйренивге иштагълыгъын тувдурув, ана тил булан октем болма, ону тазалыгъын сакълама уйренив, озю озюню сёйлев байлыгъын артдырмагъа къаст этив;

— охувчуланы герек чакъы тил байлыгъын болдурув, озлени ойларын, гыслерин эркин кюйде къумукъ тилде айтмакъ учун герек чакъы тил къуралларын кьоллап бажарыв, биревню яда озюнню сейлевюне тийишли кыймат бермеге уйренив;

— тилни чалынывуну гезеллигин, ону байлыгъын, тилни лексикасыны тюрлю-тюрлю янлары барлыгъын герсетмеге, ону сез яратывдагъы имканлыкъларын, чеберлик янларын ва озге байлыкъларын герсетмеге бажарыв;

— жамиятны ва адамланы арасындагъы аслу байлавлукъланы гелишивюн англамакъ, ватандашлыкъ ва жамият арада болмагъа тюшеген ихтиярланы якълавдагъы англавларын оьсдюремек, алдына мекенли мурат салып ва яшавда оз ерин табып болагъанлыгъын герсетмек, кеп тюрлю маданиятлар бар дюньяда Россияны озтєречилигин билмек ва англамакъ;

— оз халкъыны тарихин, тилин билип, Ватаныны алдында жаваплыкъны тарбиялав;

— къумукъ тилни халкъыбызны тарихин, маданиятын уйренивде агъамиятлыгъын билдирив;

— охувчуланы анадаш халкъыбызгъа ва озге халкълагъа бакъгъан сюювюн артдырыв;

— дюньягъа тюз къаравларын яратыв; башгъа тили, дини бар халкълагъа, адамлагъа абурлу кюйде янашыв;

— гьаллашыв бажарывлукъларын яратыв; гьар тюрлю ишлерде уллулар ва гиччилер булан байлавлукълар юрютме уйретив;

— охувгъа жаваплы кюйде янашып, оз камиллешивге, озбашына билим алывгъа гъавасландырыв;

— жамиятда юрюлеген яшав-туруш гьалланы бидирив; кьувунлу гьалларда озюн тутуп ва башгъалагъа зиян болмайгъан гьалда иш герме уйретив;

— экология культурасын яратыв;

— уьягълюню агъамиятлылыгъын англатьв, агълюню вакиллерине рагъмулу янашып яшама уйретив;

— охувчуланы эстетика гъакъылын оьсдюрюв;

— загъматгъа тюз къаравну, жамият борчну кютме гъазирликни, наму-слукъну, адамланы ишлерин ва хасиятларын тюз багъавлавну ёлларын сезди-рив;

ругъ ва эдеп-къылыкъ тарбиялав:

— тарыкълы затны тюз алып, оьзбашына пикир этип, охув масъалаланы оьзбашына чечме уйретив;

— гъар адамгъа тюз ярашып, ону яшав сынавларына гёре оьзтёречелигин, яшавгъа оьзтёрече къаравун тюз англав;

— гъалиги замангъы агъамиятлы масъалаланы ичинде баш алып болмагъа уйретив;

— ругъ байлыкълардан пайдаланма уйретив;

— эдеп-инсап, къылыкъ-тарбия, адамгъа языкъсыныв, уллугъа абур, сый, гъюрмет этив хасиятланы тарбиялав;

— яшав гъалланы тюз англамагъа, оланы агъамиятын, себеплерин, бир-бири булангъы аралыкъларын уйретив;

— касбу булан байлавлу ва башгъа тюрлю масъалаланы чечмеге уйрет-мек (гъаллашыв, маълумат излев, анализ этив, бирликде иш гёрюв);

эстетика тарбиялав:

— охувчуланы чебер эстетика оьсювюне тийишли шартлар болдурув, оланы яратывчулукъ бажарывлукъларын оьсдюрюв;

— адамдагъы, айлана табиатдагъы аривлюкню, гёзелликни гёрме, ону се-зме, гъис этме уйретив;

— текстни, асарны чебер охуйгъанда сакъланма герек къайдалар, оланы эстетика янын сезмеге уйретив;

— гъар чебер асарда аривлюкню, чеберликни аламатлары гъис этме уыйретив;

— чебер асарлагъа, чебев сёйлевге эстетика якъдан багъа берме, оланы чебер аламатларын аян этме уыйретив.

— бизин адатларыбызны, къумукъ халкъгъа хас болагъан къылыкъланы, хасиятланы асырап, аяп, озлени хас кююнде юрютмеге ва сакъламагъа уыйретив;

савлукъ сакълав тарбиялав:

— савлукъгъа, къаркъарагъа пайдалы ва савлукъгъа къоркъучсуз гъаракатлагъа етишмекни тарбиялав;

— къаркъара савлугъун ва ругъ савлугъун аяп сакълама уыйретив.

загъмат тарбия:

— яшлыкъ загъматда чыныгъагъанын англатып, яшавдан ва чебер асарлардан мисаллар гелтирип, охувчуланы гъар тюрлю загъмат мердешлеге, гелтирив

— охувчуланы иштагъын тартагъан мердешли саниятлагъа къуршав.

экология тарбия:

— яшланы табиатны сакълав ва къорув ругъда тарбилав, табиатны къоруп сакълавну гъакъында да англатыв ишлер оьтгерив;

— табиатны суратлайгъан текстлени гечегенде айлана табиатдагъы аривлюкню, гёзелликни гёрме, сезме, гъис этме уыйретив;

— табиатны тазалыгъын болдурма, огъар зарал гелтиреген гъаракатлардан сакъланмагъа уыйретив;

илму-ахтарыв билимин къыйматлав:

— дюньяны гёрюнюшюн суратлайгъан башлапгъы илму англавларын, шолай да тилни системасы булан байлавлу англавларын теренлешдирип;

— яшланы теренден ойландыраган масъалалагъа тергевюн бакъдырып, оланы озбашына илму-ахтарыв ишлер юрютме бажарывчулугъун теренлешидиримек;

МЕТАПРЕДМЕТЛИК ГЪАСИЛЛЕРИ

5-9-нчу класларда «Къумукъ тил» предметни уйренивде охувчулар этишме герекли метапредметлик гъасиллери шулардыр:

Унивесал охув гъаракатлары.

Аслу логика гъаракатлары:

— тил оьлчевлени (авазны, сёзню, жумланы ва текстни) олар кюрчюленген белгилеге гёре (грамматика, лексика ва шолай башгъа белгилеге гёре) бири бири булан тенгleshдирмек; оланы ортакъ яда бир биринден айыраган белгилерин токъташдырмакъ;

— тил оьлчевлени рас гелеген белгилерин токъташдырмакъ;

— тил оьлчевлени аслу белгилерин токъташдырмакъ (авазланы, тил гесимлени, жумлаланы, текстлени); оланы бёлюкlege гёре айырмакъ;

— охувчуланы озбашына герекли маълуматланы тапмагъа уйретмек;

— муаллимни алгоритмасына гёре тилибизге хас болагъан ва хас болмайган белгилеге охувчуланы тергевюн тартмакъ;

— озбашына тил оьлчевлени уьстюнде ишлемек;

— охув масъаланы чечегенде маълуматлар азлыкъ этегенни гъис этип, янгы къошум маълуматлар гелтирип билмек;

— тил материалны уьстюнде ишлейгенде белгили бир гъалны тувдураган шартланы гелишин, себебин англатып, натижа чыгъармакъ.

Аслу илму-ахтарыв гъаракатлар:

— тил масъалаларын чечегенде соравланы илму-ахратыв къуралы гысапда къоллап бажармакъ;

— муаллимни кѣмеклиги булан илму-ахтарыв ишни мурадын билмек;

— тапшурувну этилежек вариантларын тенглешдирип, олардан лап да кыйышагъан вариантын англатып бажармакъ (алданокъ берилген белгилеге гѣре);

— алданокъ берилген плангъа гѣре гиччирек илму-ахтарыв иш оьтгермек; берилген плангъа гѣре проект тапшурувну кютмек;

— натижалар чыгъармакъ, оьзю оьтгерген ахтарыв ишлеге гѣре далиллер гелтирип толумлашдырмакъ (бѣлюклеге бѣлюп, тенглешдирип);

— уллулагъа сорап, оланы да къуршап, проект иш оьтгермек;

Информацияны уьстюнде ишлев:

— охув масъаласын чечегенде информацияны беривде тюрлю-тюрлю методланы, къуралланы къоллап бажармакъ;

— тарыкълы информацияны айырып, анализ этип, англатып, огъар гѣре гъасиллер чыгъарып, таблицалар, схемалар къоллап бажармакъ;

— герек-тарыкъ кюрчю материалланы (источниклени) табып бажармакъ, масала, талап этилеген информациягъа гѣре сѣзлюклени къоллап бажармакъ;

— сѣзлюклени, охув китапланы къоллап тюз ва тюз тюзюл информацияны айырып билмек;

— муаллимни, уллуланы, ата-ананны кѣмеклиги булан сѣзлени язылышы, айтылышы, этилиши, оланы маъналары гъакъында къоркъунчсуз чараланы гѣрюп, информация тапмагъа уьйренмек;

— салынгъан охув масъалагъа гѣре языв ва авуз текстлер гелтирип бажармакъ, оьзю тил масалаларына багъышлангъан шолай таблицалар ва схемалар этип бажармакъ;

— информацияны низамлашдырыгъанда, бир материалдан алынгъан гесекде салынгъан муратгъа гѣре маъналы охувну къоллап бажармакъ;

- бир ойну гери урмакъ учун озюнню далиллерин гелтирип бажармакъ;
- информацияны эсинде сакълап, ону низамлашдырып бажармакъ.

5-9-нчу класларда охув йылны ахырына шулай *гъакълашыв универсал охув гъаракатланы* болдурма герек:

гъакълашыв гъаракатлар:

- тил булан байлавсуз гъакълашыв къуралланы, оланы маъналарын англамакъ;
- озюнню ойларын ва гъислерин языв тилде яда авуздан салынгъан муратгъа ва белгили бир агъвалатгъа гёре тюз къуруп ва англатып болмакъ;
- сёйлевде йымышакъ, таъли тил булан сёйлеп, озгелер булан аралыкъ тутуп бажармакъ;
- сёйлевчюге гъюрметли кюйде янашып, диалогда ва эришивлю масъаланы арагъа салып ойлашагъанда озюнню тюз ёлда тутуп бажармакъ;
- ойлар, пикрулар, къаравлар рас гелмей, бир нече тюрлю болма ярайгъанны англамакъ;
- пикруларын, ойларын башгъалар булангъы аралыкъда сёйлевню къылыкъ къайдаларындан тайышмай айтмакъ;
- авуз ва языв тиллерде ситуациягъа гёре текстлер тизип билмек (суратлав, ойлашыв ва хабарлав);
- озю яда биревлер булан бирче этген илму-ахтарыв ишни натижасын чыгъарып гиччирек докладлар этип бажармакъ;
- этеген докладына гёре суратлар, слайдлар этип, оланы къоллап бажармакъ.
- жумлаланы озюнню сёйлевюнде ситуациягъа гёре тюз къоллап бажармакъ;
- озгелени сёйлевюне янашып тынглап ва сёйлеп бажармакъ, сёйленеген затны англамакъ, сёйлевде къолланагъан янгы сёзлени эде сакъламакъ ва сёйлев чеберликни гъис этмек;

— текстни чебер охуп, текстге сораулар салып ва ону авуздан хабарлап билмек;

— оьзюню ойларын оьзге адамланы ойлары булан тенгleshдирип, оланы башгъалыкъларын англамакъ;

— гъакълашывда монологну, диалогну герекли ерде тюз къоллап бажармакъ.

Охув йылны ахырына 5-9-нчу класларда болдурулагъан *низамлашдырылгъан универсал охув гъаракатлары*:

Оьзю оьзюн низамлав (самоорганизация):

— натижа чыгъармакъ учун оьзю оьзюню ишин салынгъан масъалагъа гёре планлашдырып бажармакъ;

— этме герек ишлени низамлы, системалы кюйде оьтгермек.

Оьзю-оьзюн тергев:

— тюзевлю, онглу ва тюзевсюз, онгсуз этилген охув ишлени себебин токъташдырып, исбат этип бажармакъ;

— сёйлевде ва язывда къутгъарылгъан янгылышланы эбинден гелмек учун оьзюню охув гъаракатларын тюзелтип бажармакъ;

— оьзюню охув гъаракатларын охув масъалалар булан (тил оьлчевлени къолланышы, оланы хасиятлары булан) гелишдирип бажармакъ;

— тил материалын къоллайгъанда къутгъарылгъан орфография ва пунктуация янгылышланы табып бажармакъ;

— оьзюню охув гъаракатларын оьзюню классында охуйгъан яшланы гъаракатлары булан тенгleshдирип, оланы берилген белгилеге, оьлчевлеге гёре тюз къыйматлап бажармакъ;

Бирче гъаракат гёрюв:

— охув масъалаланы чечивде салынгъан аз заманны ичинде яда узакъ заманны ичинде этилме герек ишлени чечмек учун гъаракат этмек;

— бирче юрюлежек ишлени мурадын англап, ортакъ ишни планлашдырып, сёйлешип, арагъа салып ойлашып салынган мурагъа етишмек учун къаст этмек;

— башчылыкъ этме, тапшурувланы кютме, ирия болма, давлашыв, тюртюшов масъалаланы чечмеге гъазир болмакъ;

— оъзюне тапшурулган жаваплы ишни кютме гъазир турмакъ;

— ортакъ ишге оъзю этген къошумну къыйматлап билмек;

— берилген уългюге гёре ортакъ проектлени оьтгерме гъазир болмакъ.

Гъис интеллект:

— оъзюню ва оъзгелени гъис интеллектлерин тутуп бажармакъ;

— гъис булан байлавлу интеллектлени ачыкъ этип, оланы себебин англагып бажармакъ; оъзюню гъислерин низамлашдырып бажармакъ;

Принятие себя и других:

— оъзге адамланы ойларын тюз англап, оланы къабул этип бажармакъ, оъзю де, оъзгелер де янгылышма мумкин экенни билмек;

— оъзгелени де, оъзюн де айыпламай, терс гёрмей, ачыкъ кюйде къабул этмек;

— айланадагъы бары да затгъа контроллу къ юрютме бажарылмайгъанны англамакъ.

Предметлени бири-бири булангъы байлавлугъун гёрсетеген натижалар да (метапредметный) охув гъаракатында гёрмекли ер тута. Предметлени бири-бири булангъы байлавлугъун гёрсетеген гъасиллеге гире:

— ана тилни оъзге предметлер булангъы байлавлугъун гёрсетеген англавлар, тюрлю источниклени, шоланы арасында Интернет ресурсланы да къоллап, охувчуланы билимлерин артдырып, оланы дюнья къаравларын генглешидирип ва халкъарада шо къаравланы тюз къоллама уьйретив;

— охув булан байлавлу бир план кьуруп, шо планны натижаларын муаллимлер булан яда тенгилери булан бирче яшавгъа чыгъарывда озтёрече ёлланы белгилев;

— охугъан текстни проблемасын тюз англав, ёравну (гипотезаны) арагъа чыгъарыв, материалны кьурашдырыв, озюню кьаравларын гертилемек учун далиллер гелтирив, айтылагъан пикруланы себеп аралыкъларын авуздан ва язып англатып билив ва гьасиллер чыгъарыв;

— озбашына оз ишин гёзалгъа тутуп, озюню муштарлыкъ гьавасларын белгилеп бажарыв;

— тюрлю-тюрлю маълуматлар береген источникдени табып, оланы ахтарып, озбашына кьоллап бажарыв;

— сёйлев гьаракатны тюрлюлерин кьоллап билмек.

Къулакъасыв ва охув булан байлавлу талаплар:

а) авуз ва языв тилде берилген текстлени темасын, аслу ва экинчи даражалы маъналарын тюз англав;

б) охувну гьар тюрлю кьайдалары булан (таныш болув, уьйренив, гёзден гечирип) пайдаланыв;

в) тюрлю-тюрлю стиллерде ва жанрларда язылгъан текстлени авузлакъырда кьоллав, къулакъасывну тюрлю кьайдалары булан (айырыв, таныш болув, мекенли) пайдаланыв;

г) текстден тарыкълы болагъан информацияны айырып бажарыв мердешлеге ес болув;

д) тюрлю справочниклерден, газетлерден, журналлардан, охув компакт-дисклерден, Интернетден тарыкълы болагъан информацияны табып, ону кьоллама уьйренив;

е) тюрлю-тюрлю сёзлюклер булан, электронный кьураллар булан пайдаланып билив;

ж) оьзбашына тил булан байлавлу материал жыйма, ону бир ёрукъгъа (системагъа) гелтирме уьйренив, бир къалипдеги сёзлени башгъа къалиплерде къоллама уьйренив;

з) сёйлев тилде ёлугъагъан айтымланы маъна якъдан тенглешдирип, оланы стилистика башгъалыкъларын гёрсетип бажарыв.

Айтыв ва языв булан байлавлу талаплар:

а) гележекде охув гъаракатда салынгъан мурадын англав (хас ва коллектив), етишген муратлагъа къыймат берип, оланы авуз ва языв тилде англатыв;

б) охулгъан текстни тюрлю-тюрлю къайдаларда айтып бажарыв (план тизив, хабарлав, конспект этив, аннотация языв);

в) охув ва языв текстлени тюрлю-тюрлю стиллерде къолламагъа уьйренив;

г) текстни къурулуш белгилерин сакълап (логика ва маъна якъдан къурулушун, жумлаланы бир-бири булангъы байлавун, темагъа къыйышывун), оьзюню ойларын, гъислерин авуз ва языв формаларда толу кюйде англатып бажарыв; эшитгенине, гёргенине, дюнъяда ёлугъагъан агъвалатлагъа оьз къаравун айтып ва оьзюню ойларын якълап бажарыв;

д) монологну ва диалогну тюрлюлерин герекли ерде тюз къоллап бажарыв;

е) сёйлевде къумукъ адабият тилни орфоэпия, лексика, грамматика, стилистика нормаларын сакълап билмек, язывда орфография ва пунктуация нормаланы къоллап билмек;

ж) сёйлев къатнашывда, сёйлевню этика нормаларын къоллап, оьзюню пагъмусун болдурув, ишараланы, юм-чум этивлени болгъан чакъы аз къоллап сёйлемеге уьйренив;

з) охув тармакъда ва гъар гюнлюк практикада оьзюню сёйлев нормаларына тергев берив; сёйлевюне, ону ичделигине, тил якъдан тизилишине къыймат

берип билив, янгылышланы гёрсетип, оьзю язгъан текстлени редактировать этив;

и) оьзюню тенглилерини алдында доклад, реферат булан чыгъып сёйлеме уьйренив; эришивлерде, тарыкълы масъалаланы арагъа салып ойлашып сёйлевлерде ортакъчылыкъ этив;

к) уьйренген билимлерин гъар гюнлюк яшавда къоллап билмек; ана тилни оьзге предметлени уьйренегенде къоллап билмек (масала, рус тил, тыш пачалыкъланы тиллерин уьйренегенде);

л) бир ишни бирче этегенде, эришивлерде, тарыкълы темаланы арагъа салып ойлашагъанда адамлар булан гъакълашып билмек, къумукъ тилге хас болагъан милли-маданият нормаларын яхшы билмек.

ПРЕДМЕТЛИК ГЪАСИЛЛЕР

5-

нчи клас

Охув йылны ахырына бешинчи класда охуйгъан охувчу уьйренежек:

— ана тилни халкъны яшавунда, жамият яшавда кютеген къуллугъун, ону байлыгъын ва чеберлигин англамакъ;

— ана тил халкъны ругъ байлыгъы экенине тюшонмек; тил илмуну гъакъында, ону уьстюнде ишлеген ва ишлейген алимлени гъакъында англавун артдырмакъ;

— тюз язывда ва токътав белгилени къоллагда къолланагъан къайдаланы билмек;

— тюзьязыв ва токътав белгилер булан байлавлу масъалаланы чечегенде орфография сёзлюкню ва оьзге справочниклени къоллап бажармакъ;

— сёзню тизими, оьзбашына къолланагъан толу маъналы ва кёмекчи тил гесимлени гъакъында англавун мекенлешдирмек;

— жумладагъы сѣз тагъымланы айырып, оланы аслу сѣзюн ва таби болагъан сѣзюн гѣрсетип, олар къайсы тил гесимлерден тизилгенни англатып бажармакъ;

— жумланы аслу белгилерин англап ва ону грамматика тюрбюн гѣрсетип бажармакъ;

— жумлаланы сѣйлевде не маънада къолланагъанына къарап, оланы тюрлюлерин билмек.

— текстдеги хабар, сорап, чакъырып жумлаланы тюз интонация булан охуп бажармакъ, токътап белгилени тюз къолламакъ;

— жумланы баш уьюрлерини ва экинчи даражалы уьюрлерини аслу белгилерин, оланы тюрлюлерин, олар аслу гъалда къайсы тил гесимден этилегенин билмек;

— жумланы синтаксис якъдан чечип бажармакъ;

— генгешмеген жумланы генгешген жумладан айырып, ону генгешдирип бажармакъ;

— жумланы бир жынслы уьюрлерин гѣрсетип, оланы арасында салынагъан токътап белгилени англатып болмакъ;

— бир жынслы уьюрлери булангъы жумлаларда къуршайгъан сѣзню къолланышын англай, къуршайгъан сѣзню ва бир жынслы уьюрлени арасында салынагъан токътап белгилени биле;

— къошма жумланы къурулушун, ону ичиндеги простой жумлалар бир-бирине нечик байланагъанны англай;

— къошма жумлада къолланагъан байлавучланы, салынагъан токътап белгилени биле;

— тувра сѣз авторну сѣзлери булан къоллангъанда салынагъан токътап белгилени англатып бола;

— диалог деп негер айтылагъанны англай, ону янында токътап белгилени къолланышын биле.

- фонетика булан байлавлу аслу англавланы биле, аваз сёзню маънасын алышдырагъан къуллукъну кютегенин англай (*бар - бир - бур - бюр - бер*).
- созукъланы тутукъ авазлардан, янгыравланы сангыравлардан, оланы жутларын, къатты ва инче тутукъланы бир-биринден айырып биле;
- сёзлени фонетика якъдан чече; оланы язылагъан ва айтылагъан кююн авуздан ва транскрипциясын язып, англатьп бола;
- Е, Ё, Ю, Я гъарпланы ва Ъ, Ы белгилени къолланышын яхшы биле;
- сёзлени бувунлагъа гёре бёлюп бола, оланы сатырдан сатыргъа гёчюрме биле;
- ургъуну гъакъында англаву бар, ону къолланышын биле;
- тюзъязыв сёзлюкден пайдаланып бола;
- сёзню тилни башгъа оьлчевлеринден айырып биле.
- сёзню лексика ва грамматика маъналарын, ону лексика маънасын тюрлю-тюрлю къайдаларда англатьп бола;
- бир маъналы сёзлени кёп маъналы сёзлерден айырып бола, кёп маъналы сёзлени тувра ва гёчюм маъналарын гёрсетип бола;
- аваздашлар, маънадашлар, къаршыдашлар нечик сёзлер экенни биле;
- тувра ва гёчюм маънасы булангъы сёзлеге, маънадашланы тагъымларына, къаршыдашланы ва аваздашланы жутларына мисаллар гелтирип бола.
- бирикген сёзтагъымланы оланы белгилерине гёре айырып биле;
- бирикген сёзтагъымланы эркин сёзтагъымларда айырып биле;
- тюрлю-тюрлю сёзлюклени (орфография, русча-къумукъча, къумукъча-русча, маънадаш, фразеология, айтывлар ва аталар сёзлери) къоллама уйрене, оларда ёлугъагъан маъмулатлар булан пайдалана;
- оьзюню сёз байлыгъын артдыра;
- тамурланы, тюплени ва къошумчаланы тюз язылышын биле; ТАТУВ, ТАТЫВ; АЧЫВ, АЧУВ йимик сёзлени тюз язылышына уйрене;

— эки кѡабар тутукѡлар гелеген сѣзлени язылышын биле;
— сѣзлени сатырдан сатыргѡа гѣчюреген кѡайдаларын англай ва язывда кѡоллама бола;

— озбашына кѡолланагѡан толу маъналы тил гесимлерин кѡуллукѡчу тил гесимлерден айырып бола;

— атлыкѡны маънасын ва аслу грамматика белгилерин англай; хас ва жынс атлыкѡланы теклик ва кѣплюк санавда санавда кѡоллап бола; атлыкѡланы озге тил гесимлер булан гелишегенине тергев бере; атлыкѡланы жумлада кютеген кѡуллугѡун мисаллар гелтирип аянлай; авуз тилде атлыкѡланы тийишли кѡалиплерде, лексика ва орфоэпия нормаларда кѡоллай; атлыкѡны морфология якѡдан чече; сѣйлев тилде бир йимик сѣзлер такрарланмасын учун учун атлыкѡ маънадашлардан пайдаланып бола.

— ишликлени маъналарын, оланы аслу грамматика белгилерин биле; ишликлени барлыкѡ ва ѣкълукѡ, гѣчюм ва кѡалым кѡалиплерде кѡолланышын биле; *-ма (-ме)* ѣкълукѡ кѡошумчаны башгѡа кѡошумчалардан айырып бола; ишликлени гѡалиги, гележек. гетген заманларда кѡолланагѡан кѡалиплерин биле, оланы авуз тилде кѡоллап мисаллар гелтирип бола; ишликлени заман кѡалиплерин байлавлу текстде кѡоллап, оланы гѣчюм маъналарын англатьп бола; ишликлени текстде тюрлю-тюрлю кѡалиплерде кѡолланышын гѣрсетип бола.

6-

нчы клас

Охув йылны ахырына биринчи класда охуйгѡан охувчу уйренежек:

- тилни, тил культурасыны адамны яшавунда кютеген кѡуллукѡларын;
- кѡумукѡ тилни озге тюрк тиллени ва дагѡыстан тиллени арасындагѡы ерин;

- текстни чебер охума, огъар гёре план тизме, шо плангъа гёре тюрлю-тюрлю ишлер юрютме;
- текстдеги сёзлени тил гесимлеге гёре айырып, морфема гесимлерин гёрсетип, оланы фонетика ва морфология якъдан чечме;
- тил оьлчевлени бир-биринден оланы белгилерине гёре айырмагъа;
- сёз тагъымланы язып, оланы баш ва иерчен сёзлерин белгилеп, чечмеге;
- текстде ёлугъагъан простой жумлаланы къошма жумлалардар бир-биринден айырма, оларда ёлугъагъан токътав белгилени англатма;
- текстни белгилерин, оланы тюрлюлерин, къурулушун англатып билмек; текстден хабар, суратлав ва ойлав гесеклени тапма;
- текстлеге баш салмагъа, текстлердеги жумлаланы бир-бири булангъы байлавун гёрсетме; ону темасын, аслу маънасын, къурулушун англатма;
- бир темагъа яда оьзюню булан болгъан бир агъвалатгъа хабар текст язма;
- тюрлю-тюрлю стиллерде язылгъан текстлени бир-биринден айырма; оланы бир-биринден айырагъан белгилерин гёрсетме:
- сёзлени актив ва пассив лексикада къолланышын, оланы стилистика ва оьзге белгилерин англатма;
- сёзлени тюрлю-тюрлю сфераларда къолланышына, шо сфераларда къоллангъан текстлеге хас болагъан белгилерин гёрсетме;
- газетлерде, журналларда, китапларда ёлугъагъан янгы сёзлени ва эсгиленген сёзлени тапма;
- бирикген сёз тагъымланы оланы белгилерине гёре эркин сёз тагъымлардан айырма; оланы маъналарын, охув ва языв тиллерде тилни чеберлигин гёрсетегенин аян этме;
- диалект сёзлени чебер адабият текстлерде къолланышын англатма;
- тюрлю-тюрлю сёзлюклерден пайдаланма;

- эркин сёз тагъымлагъа маънадаш болагъан бирикген сёз тагъымлар гелтирме;
- фразеология сёзлюклер булан пайдаланма ва озюнню сёйлев тилинде бирикген сёз тагъымланы эркин кюйде къоллама;
- къошма сёзлени жураларын — къошулгъан сёзлени ва чалмюк сёзлени — тюз язма; къумукъ юртланы къошма атларын, юртуну ерлерини къошма атларыны язылышын англатма;
- атлыкъланы озге тил гесимлер булан гелишдирме;
- мюлк къошумчасы булангъы атлыкъны санавлагъа ва гелишлеге гёре тюрлендирме;
- текстни охуп, онда ёлугъагъан мюлк къошумчасы булангъы атлыкъланы къолланышын аян этме;
- берилген текстден гелишлени табып, олар къайсы гелиште экенин ва не маънада къоллангъанын англатма;
- санав, гелиш, мюлк ва хабарлыкъ къошумчаланы дурус язма;
- атлыкъланы тийишли къалиплерде, лексика ва орфоэпия нормаларда къоллама;
- да (де); чы (чи, чу, чю) гесекчелени къошумчалардан айырма;
- текстде ёлугъагъан сыпатлыкъланы табып, оланы лексика и грамматика маъналарын англатма;
- текстде ёлугъагъан даражалы ва даражасыз сыпатлыкъланы гёрсетип, оланы маъналарын англатма, сыпатлыкъланы тюрлю-тюрлю даражаларда къолламагъа;
- гечилген тил гесимлени морфология якъдан чечип, оланы жумлада кютеген къллугъун англатма;
- санавлукъланы, орунчаланы текстден табып, оланы маъна якъдан тюрлюлерин гёрсетме;

- атлыкъланы, санавлукъланы, орунчаланы гелишлеге гёре, санавлагъа гёре тюрлендирме;
- ишликни баш къалибини маънасын, ону этилишин англатма;
- текстде ёлугъагъан барлыкъ ва ёкълукъ къалиплердеги ишликлени табып, оланы этилишин англатма;
- **ма (ме)** ёкълукъ кёшумчаны башгъа кёшумчалардан айырма;
- ишликлени текстде тюрлю-тюрлю къалиплерде къоллама;
- сыпатлыкъны аслу категория маънасын, ону морфология белгилерин, жумлада кютеген къуллукъларын анализ этме;
- санавлукъну аслу категория маънасын, ону морфология белгилерин, тюрлю-тюрлю бёлюкlege гиреген санавлукъланы жумлада кютеген къуллукъларын англатма;
- орунчалар жумлаланы ва текстдеги гесеклени бир-бири булан байламакъ учун кютеген къуллукъларын англама ва оланы жумлаларда ва текстде кылыкъ булан байлавлу нормаларда къоллагъан кюйлерин англама;
- ишликлени белгисиз ва бет къалиплерин, гёчюм ва къалым глаголлары, оланы бетсиз къалиплерин биле ва мисаллар гелтирип бола.

7-

нчи клас

Охув йылны ахырына 7-нчи класда охуйгъан охувчу уйренежек:

- ишликлени бетлеге санавлагъа гёре тюрлендирме;
- бет кёшумчаланы тюз язма, языв ва авуз тилде къоллама;
- гёчюм ва къалым ишликлени, ишликлени даражаларын англатма ва оланы багъышларын белгилеме;
- хабар багъышдагъы ишликлени заманлагъа гёре (гъалиги, гележек, мекенли гележек, мекенсиз гележек; гетген) алышдырып, авуз тилде къоллама;

- заманланы простой ва къошма къалиплерин, ишликни этилишин англатма;
- ишликни белгисиз къалибин таныма; баш къалипдеги ишликлени (буйрукъ къалипни 2-нчи бетдеги текликдеги формасы) тюрлю-тюрлю къалиплеге салып къоллама;
- ишликлени заман къалиплерин байлавлу текстде къоллап, оланы гёчюм маъналарын англатма;
- ишликни морфология якъдан чечме;
- сыпатишликлени грамматика белгилерин гёрсетип, бир-биринден айырма;
- сыпатишликде ишликни ва сыпатлыкъны белгилерин гёрсетме;
- сыпатишликни этилишин англатма ва оланы заманлагъа гёре алышдырма;
- сыпатишликлени гелишлеге гёре тюрлендирме, оланы тюз язма;
- сыпатишликлени ва хабар багъышдагъы бет ишликлени бир-биринден айырма;
- атишликлени этилишин англатма ва оланы гелишлеге гёре тюрлендирме
- атишликлени ишлик ва атлыкъ белгилерин айырма;
- атишликни жумладан табып, олар жумланы къайсы уюрю экенни белгилеме;
- текстде ёлугъагъан атишликлени язып, олар къайсы тайпасына гирегенин англатма;
- баш сёзю ат ишлик болагъан сёзтагъымлар гелтирме;
- гъалишликлер айрылагъан ва айрылмайгъан гезиклерин англатма;
- гъалишликлени ишликlege де, гъаллыкълагъа да ошайгъан хасиятларын айырып гёрсетме;
- гъалишликлени этилишин ва оланы тюз язылышын англатма;

- гъалишликли байламны текстдан яда жумладан табып, ону англатма ва тилде тюз къоллама;

- текстден айрылгъан айры гъалишликлени ва гъалишлик байламланы табып, тийишли еринде токътав белгилени къоллама; бир-бир гъалишликлер неге айрылмагъанны себебин англатма.

- кѣмекчи ишликлени биринчи ва экинчи тайпаларын белгилерине гѣре айырма;

- кѣмекчи ишликлени этилишин ва оланы тюрленишин биле;

- **Эди, экен** деген кѣмекчи ишликлени тюз язылышын англатма;

- къошма ишликлер нечик этилегенни ва оланы тюрленишин англатма;

- къошма ишликлени тюз язылышын, сѣйлев тилде къолланышын англатма;

- гъаллыкъны белгилерин, оланы этилишин, маъна якъдан бѣлюклерин англай;

- къошма гъаллыкъланы этилишин, тюз язылышын ва жумлада кютеген къуллугъун биле;

- текстден гъаллыкъланы табып, олар къайсы бѣлюкlege гирегенин англатма;

- маънадаш ва къаршыдаш гъаллыкъланы сѣйлейгенде къоллама;

- тиркевючлени авуз ва языв тилде тюз къоллама;

- тиркевючлени де, башгъа тил гесимлени де къуллугъун кютеген сѣзлени бир-биринден айырма;

- тиркевючно гелишлерде (*тавну башына, тавну башында, тавну башындан*) ва башгъа формаларда (*сени булан, сени булангъы*) къоллама; оланы морфология якъдан чечме;

- текстден кѣмекчи атланы табып, оланы кѣмекчи атлыкълар экенин гѣрсетеген белгилерин англатма;

- байлавучланы оланы белгилерине гѣре озге тил гесимлерден айырма

- кьошма, тизеген, иертеген; кьошагъан, айырагъан, къаршылыкълы байлавучланы бир-биринден айырып оланы белгилерине гёре авуз ва языв тиллерде кьоллама

- **булан, бир, да (де), не** деген сёзлени байлавучланы кьуллугъун кютегенин биле;

- текстден байлавучланы табып, оланы тюрлюлерин тапкъырлагъа айырып язма;

- гъар тюрлю байлавучланы кьоллап жумлалар тизме;

- гесекчелер нечик маъналар англатагъанны ва башгъа тил гесимлени гесекчелени кьуллугъунда кьолланышын биле;

- гесекчелени тюз язылышын, олар не маъна англатагъанны англама; гесекчелени кьоллап, жумлалар тизме;.

- языв ва авуз тилде модал сёзлени тюз кьоллама, модал сёзлени жумлада кютеген кьуллугъун; жумлада кьолланагъан кююне къарап модал сёзлени бёлюклерин англатма;

- гъар тюрлю гъислени англатагъан уьнлюклени жумлада кьоллама;

- тюрлю-тюрлю авазланы гёрсетеген уьнлюклени ва къатнашыв арада кьолланагъан сёзлени мисаллар гелтирип англатма;

- уьнлюклени интонация якъдан айырма, уьнлюклени янында айырым ва чакъырыв белгини кьоллама;

- озъбашына кьолланагъан тил гесимлени оланы маъналарына ва озъге белгилерине гёре айырма;

кёмекчи тил гесимлени оланы белгилерине гёре айырма.

8-

нчи клас

Охув йылны ахырына 7-нчи класда охуйгъан охувчу уьйренежек:

- фонетика, лексика ва морфология булан байлавлу умуми англавлагъа ес

болажакъ;

- сёзню грамматика ва лексика маъналарын айырма уйренежек;
- озбашына кьолланагъан тил гесимлени, оланы формаларын оз башына кьолланмайгъан тил гесимлерден айырып билежек;
- сёзтагъым, жумла ва текст синтаксисни оьлчевлери экенни англажакъ, олар бир-биринден нечик айрылагъанны билежек;
- сёзлени арасындагъы байлавланы тюз айырып билежек;
- жумладагъы сёз тагъымланы айырып, оланы аслу сёзюн ва таби болагъан сёзюн гёрсетип, олар къайсы тил гесимлерден тизилгенни англатьп болажакъ;
- текстни белгилерин, оланы тюрлюлерин, кьурулушун англатьп болажакъ;
- текстлердеги жумлаланы бир-бири булангъы байлавун гёрсетип, текстни темасын, ону аслу маънасын, кьурулушун англатьп уйренежек;
- тюрлю-тюрлю стиллерде язылгъан текстлени айырып билежек;
- жумланы ва сёз тагъымны арасындагъы башгъалыкъланы айырып билежек;
- хабар, сорав ва чакъырыв жумлаланы интонация якъдан айырып билежек;
- жумланы баш уьюрлерин соравлагъа ва маъналарына гёре айырып биле, олар къайсы тил гесимден этилгенни англатьп бола;
- эки бёлюклю жумлаланы бир бёлюклю жумлалардан айырып биле;
- жумладан экинчи даражалы уьюрлени табып, олар къайсы уьюрлер болагъанны англатьп бола;
- простой ва кьошма хабарлыкъланы бир-биринден айырып биле;
- иесини де, хабарлыкъны да арасында тире къачан салынагъанны биле;
- жумланы экинчи даражалы уьюрлерин айырып биле, олар къайсы тил гесимлерден этилгенни англатьп;

- жумладан толумлукъланы тюрлюлерин табып, олар къайсы толумлукъ экенни англата;
- гьалланы маъна якъдан тюрлюлерин табып, олар къайсы гьал экенни ва къайсы тил гесим экенин англата;
- жумланы баш уьюрлерини ва экинчи даражалы уьюрлерини аслу белгилерин, оланы тюрлюлерин, олар аслу гьалда къайсы тил гесимден этилегенин биле;
- бир бёлюкю жумлаланы (ат жумла, белгили бетли жумлал, белгисиз бетли жумла, ортакъ бетли жумлала, бетсиз жумла) текстден табып, бир-биринден айырып бажара;
- толмагъан жумлаланы толгъан жумлалардан айыра;
- бир бёлюкю ва эки бёлюкю жумлаланы бир-биринден белгилерине гёре айырып бажара;
- бир бёлюкю ва эки бёлюкю жумлаланы моделлерин эте, оланысинтаксис якъдан чечип бажара;
- бир жынслы уьюрлени белгилерин, оланы бир-бири булангъы байлавлугъун (байлавучлу ва байлавучсуз) биле;
- бир жынслы ва бир жынслы тюгюл белгилевючлени айырып бола, оланы схемаларын эте, тийишли токътав белгилени сала;
- бир жынслы уьюрлери булангъы жумлалардан къуршайгъан сёзлени табып бажара;
- айрылгъан уьюрлери булангъы жумлаланы тюрлюлерин (айрылгъан къошумлукъ, айрылгъан белгилевюч, айрылгъан гьаллар, гьалишлик байлам, жумланы айырылгъан мекенлешдиреген уьюрлери булангъы къошумлу жумлаланы, айрылгъан уьюрлери булангъы жумлаланы) чечип биле, текстден оланы табып анализ эте, токътав белгилерин англата;
- къошулгъан уьюрлери булангъы жумлаланы (айрылгъан белгилевючлени, толумлукъланы, гьалланы, тенглешдирилени, гьалишликлени, гиришген

сёзлени, кършайгъан сёзлени аян этеген уьюрню) тюз охумагъа ва тюз интонация булан айтмагъа уьйрене;

- гиришген сёзлени, оланы арасында ёлугъагъан маънадашларын авуз тилде айтылагъан муратгъа гёре кьоллап бола;

- чакъырыв сёзлени авуз ва языв тилде тюз кьоллап бажара, оланы тюз интонация булан охуй;

- гиришген сёзлени маъна якъдан белгилерин биле;

- жумлада уьнлюклени кьолланышын, оланы янында салынагъан токътав белгилерин биле;

- БАР, ЁКЪ, ДЮР, ТЮГЮЛ сёзлени кьолланышын, оланы ягъында токътав белгилени англатып бола;

- охулгъан яда берилген текст къайсы стилге гирегенни токъташдырып бола;

- кьошма жумлаланы тюз язып бажара.

- тувра ва къыя сёзлер булангъы простой жумлалагъа токътав белгилерин тюз салма биле;

9-

нчу клас

- тилни бёлюклерин ва шо бёлюклерде кьолланагъан тил оьлчевлени биле.

- тилде кьолланагъан морфемаланы, сёз этив ва орфография къадаларын биле.

- тил культурасы булан байлавлу маъмуматланы англай.

- кьошма жумлаланы тюрлюлерин (тизилген, иерченли, байлавучсуз) бир-бири булан тенглешдирип, оланы гесеклери бир-бирине не йимик алатланы кёмеклиги булан байлангъанны токъташдыра.

- тюрлю-тюрлю байлавучланы кёмеклиги булан этилген кьошма жумлаланы (байлавучлу — тизилген ва иерченли кьошма жумлалар; байлавучлу —

байлавучсуз кьошма жумлаланы) танып, токъташдырып бажара;

- тюрлю-тюрлю кьошма жумлалар тизип, синтаксис маънадашлардан пайдаланып бажара;

- тизилген кьошма жумла тюз тизилгенми яда тюз тизилмегенми, токъташдыра, неге тюз тизилмегенни аян эте;

- тизилген кьошма жумланы тизимин, ону маънасын, гесеклени интонация бирлигин англатып бола;

- тизилген кьошма жумлаланы синтаксис якъдан ва токътав белгилерине гёре анализ эте;

- тизилген кьошма жумлаларда токътав белгилени кьоллап бажара;

- иерчен кьошма жумлаланы баш ва иерчен гесеклерин айырып, олар бир-бирине нечик байлангъанны англатып бола;

- иерчен кьошма жумлаланы тюрлюлерин (иерчен иеси, хабарлыкъ, белгилевюч, гьал жумлалар) бир-биринден айырып бола;

- бир нече иерчен гесеги булангъы иерченли кьошма жумлаланы оланы белгилерине гёре айырып биле, иерчен гесеклени баш гесек булангъы байлав-лугъун токъташдырып бола;

- иерченли кьошма жумлаланы тизимин ва оланы кьолланагъан къайдаларын биле;

- иерченли кьошма жумлаланы синтаксис якъдан ва токътав белгилерине гёре чечмек.

- байлавучсуз кьошма жумлаланы маъна якъдан тюрлю-тюрлюлерин тизме ва оланы авуз тилде кьоллама уйрене, шо жумлаланы арасында синтаксис якъдан маънадашларын гёрсетип бола;

- байлавучсуз кьошма жумлаланы тизилеген грамматика къайдаларын, оланы авуз тилде кьолланышын биле, оланы синтаксис якъдан ва токътав белгилерине гёре чече;

- байлавучсуз кьошма жумлаланы гесеклерини маъна аралыкъларын би-

ле;

- байлавучсуз кьошма жумлаларда токътав белгилени (айырымны, тирени, эки бюртюкню ва айырым бюртюкню) кьолланышын биле;

- сёйлевде байлавучлу ва байлавучсуз кьошма жумлаланы кьоллап биле;

- байлавучсуз кьошма жумлаланы синтаксис якъдан ва токътав белгилерине гёре чечип бажара;

- тувра ва кыя сёзлени текстден табып, оланы кьурулушун, этилеген кююн биле;

- тувра ва кыя сёзлери булангы жумлаланы маънадаш гысапда кьолланывун билмек;

- бирев айтагъан затны башгъа биревге не ёлларда билдирмеге болагъаны биле (тувра сёз ва кыя сёз; тувра сёзню кыя сёзге, кыя сёзню тувра сёзге айландырыв);

- тувра сёзю булангы жумлаларда токътав белгилени салып бажармакъ;

- тувра сёзню кыя сёзге, кыя сёзню тувра сёзге айландырып бажармакъ;

- сёйлейгенде авторну сёзлерин айырып билмек;

- кьумукъ тилни халкъара яшавунда кютеген кьуллугъун, кьумукъ халкъ учун тилни агъамиятын, ону гёзеллигин, байлыгъын ва чеберлигин англай;

- кьумукъ тилни гъакъында умуми маълуматлар гелтирип бажармакъ, жамиятны яшавунда кьумукъ тилни агъамиятын билмек; кьумукъ тилни оьсювю гъакъында маълуматлар гелтирип бажармакъ;

- кьумукъ адабият тилни ва кьумукъ тилни диалектлери гъакъында умуми ангву бар;

- кьумукъ тилни тюрк тиллени ва дагъыстан тиллени арасындагы ерин, кьумукъ тилни рус ва дагъыстан тиллер булангы аралыгъын англай;

- тизилген кьошма жумланы тизимин, ону маънасын, гесеклерини интонация бирлигин англай;

- иерченли кьошма жумлаланы баш ва иерчен гесеклерини байлавлугъун,

оланы маъна якъдан тюрлюлерин, иерчен гесеклени баш гесек булангъы байлавлугъун токъташдырып бажара;

- байлавучсуз къошма жумлаланы тизилеген къайдаларын, оланы авуз тилде къолланышын, токътав белгилерин англай;

- тувра ва къыя сёзлени текстден табып, оланы къурулушун, этилеген кююн биле;

- бир художникни бир нече суратларына яда бир нече художникни бир темагъа гёре этилген суратларына гёре сочинение язмакъ.

КЛАСЛАГЪА ГЁРЕ ПРЕДМЕТНИ ТЕМАТИКА ПЛАНЛАШДЫРЫВ

Тематика планлашдырылыв йыллагъа гёре берилген, онда темалагъа гёре сагъатлар гёрсетилген. Сагъатланы ва темаланы гезигин муаллим озюню къаравуна гёре алышдырып бола.

Гъар теманы уйренегенде оьтгерилме герек ишлер планлашдырылгъан гъаракатлагъа етишмек муратда берилген.

Распределение часов (примерное) по темам.

Данной программой учитель может пользоваться как вспомогательной или ориентировочной при обучении учащихся по действующим учебникам (для 5-9 классов всего – 68 часов, из них 34 – родной (кумыкский) язык, 34 – литература. Для 10-11 классов – всего 68 часов, из них 34 – родной (кумыкский) язык, 34 – литература.

5 класс – родной (кумыкский) язык (всего 34 ч. 1 час в неделю).

№ п/п	Наименование разделов и тем	Кол-во часов	Сроки проведения
1.	Тил – сэйлевню аслу кьуралы. Ана тилни гьакъында англав. Сёзню саставы ва кьошма сёзлер (Состав слова и сложные слова)	1	07.09
	Атлыкъ (Существительное)		
2.	Сыпатлыкъ (Прилагательное)	1	14.09
	Ишлик (Глагол)		
3.	Гьаллыкъ. Байлавучлар ва сонгсёзлер (Наречие. Союзы и послелог)	1	21.09
	Сёз тагъымлар ва олагъа таби болагъан сёзлер (Словосочетания и подчинительные слова)		
4.	Жумла. Жумлаланы ахырында токътав белгилер (Предложения. Знаки препинания в предложениях)	1	28.09
	Хабар, сорав, чакъырыв жумлалар. Буйрукъ жумлалар (Повествовательные, вопросительные, восклицательные предложения)		
5.	Жумланы баш уьюрлери. Генглешген ва генглешмеген жумлалар (Главные члены предложения. Распространенные и нераспространенные предложения)	1	05.10
	Жумланы экинчи даражалы уьюрлери (Второстепенные члены предложения)		
6.	Толумлукъ (Дополнение)	1	12.10
	Белгилевюч (Определение)		
	Гьал (Обстоятельство)		
7.	Бир жынслы членлери булангъы жумлалар. Бир жынслы членлени арасында айырым (Однородные члены предложения и знаки препинания)	1	19.10
	Къуршайгъан сёзлери булангъы бир жынслы жумлалар. Чакъырыв сёзлери булангъы жумлалар (Однородные члены предложения с обобщающим словом)		
8.	Диктант	1	26.10

9.	Къошма жумлаланы гъакъындан англав. Байлавучлары булангъы къошма жумлалар. Къошма жумлалар <i>неге тюгюл, неге десе, тек, амма, ва</i> деген байлавучланы алдында айырым (Понятие о сложных предложениях. Сложные слова с союзами и знаки препинания)	1	09.11
10.	Тувра сёзню гъакъында англав. Тувра сёзню ягъында токътав белгилер. (Понятие о прямой речи. Знаки препинания при прямой речи)	1	16.11
	Диалогну гъакъында англав. Диалогну янында тире (Поняти о диалоге и знаки препинания)		
11.	Сёйлевде авазланы тувулуву. Сёйлев санлар. Созукъ ва тутукъ авазлар (Происхождение звуков. Гласные и согласные)	1	23.11
	Янгырав ва сангырав тутукълар (Звонкие и глухие согласные)		
12.	Къатты ва йымышакъ тутукълар. Фонетиканы гъакъында англав (Твёрдые и мягкие согласные. Понятие о фонетике)	1	30.11
	Авазланы язывда гёрсетив, алфавит. Графиканы гъакъында англав (Алфавит. Понятие о графике)		
13.	Е, Ё, Ю, Я гъарпланы къолланышы (Провописание букв Е, Ё, Ю, Я)	1	07.12
	Ъ ва Ъ белгилени къолланышы (Правописание Ъ и Ъ)		
14.	Бувун. Ургъу (Слог и ударение)	1	14.12
	Созукъ авазланы гелишивю (Произношение гласных)		
15.	Суратгъа гёре сочинение (Сочинение по картинке)	1	21.12
16.	Изложение	1	28.12
17.	Диктант	1	11.01
18.	Бир-бир тутукъланы айтылышы ва язылышы (нг, в, ж) (Произношение и правописание некоторых согласных букв)	1	18.01
	Сёзню фонетика якъдан чечив (Фонетический разбор слова)		
19.	Лексиканы гъакъында англав (Понятие о лексике)	1	25.01
	Сёзлени кёп маъналыгъы (Многозначные слова)		
20.	Сёзлени тувра ва гёчюм маъналары (Прямое и переносное значение слов) – 2 сагъат	1	01.02
21.	Амонимлер (Амонимы)	1	08.02
22.	Маънадашлар (Синонимы)	1	15.02
23.	Къаршыдашлар (Антонимы)	1	22.02
24.	Бирикген сёзтагъымланы гъакында англав (Понятие о фразеологизмах)	1	29.02

25.	Сёзлени яратыву ва тюрлениши, Тамур, тюп ва кьошумча. Тамур ва кьошумча сёзню маъналы гесеклери гьисапда (Словообразование и склонение. Корень, основа и суффикс. Корень и основа как основная часть слова)	1	07.03
26.	Къардаш сёзлер. Сёз яратагъан кьошумчалар. (Однокоренные слова. Словообразовательные суффиксы)	1	14.03
	Сёз тюрлендиреген кьошумчалар (Формообразующие суффиксы)		
27.	Тамурланы ва тюплени тюз язылышы. Кьошумчаланы тюз язылышы. (Правописание корней и основ. Правописание суффиксов)	1	21.03
	Эки къабат тутукъ гелеген сёзлени тюз язылышы (Правописание удвоенных согласных)		
28.	Диктант	1	04.04
29.	Оъзбашына кьолланагъан толу маъналы ва кёмекчи тил частлар (Самостоятельные и служебные части речи)	1	11.04
30.	Атлыкъланы маънасы ва аслу грамматика белгилери (Значение и основные грамматические признаки существительных)	1	18.04
31.	Хас ва жынс атлыкълар (Собственные и нарицательные существительные)	1	25.04
32.	Атлыкъланы жумлада кьуллугъу (Синтаксическая роль в предложении)	1	02.05
	Атлыкъ чакъырывну кьуллугъунда (Существительные в роли восклицания)	1	16.05
33.	Изложениелер (Изложение)	1	23.05
34.	Диктант	1	30.05

Тематический планлар Къумукъ тил 6 класс (1с)

№	Гечилген материал	Сагъ ат	Зама н	Такрарл ав	Сёзлюк иш	Байлавлу сёйлевню обьсдюрюв	Къуралл ар
1.	Гечилген материалны такрарлав Фонетика, языв ва тюзъязыв. Лексика. Фонетика, графика, орфография. Лексика.	2с 1			Гюндюз, топуракъ, татли	Сёзлени бувунлагъа бёлюв	Т
			01.09				
	Сёзно гесеклери. Тил гесимлери. Состав слова. Части речи.				Уьюрюл юп къубагий ик		А
2.	Сёз тагъым. Простой жумла. Словосочетание. Пр. предл.	1			Мугъкам, азув, тындырыкъ лы	Схемагъа гёре ж. тизнн	Б
			08.09				
	Къошма жумла. Къошма жумлада токътав белгилер. Тувра сёз ва диалог. Сложн.пр. Знаки препин. в сл.пр. Прямая речь. Диалог.				Шоссагъа т, Сюлдюр, уьлгю, телижиби н		Л И
3.	Лексика Къумукъ тилни сёз байлыгъы гъакъында. Словарное богатство кум. языка.	1			Гиччи, тынч.	Къумукъ орфография сёзлюгюнден пайдаланыв	Ц
			22.09				
	Ортакъ сёзлер. Касбулукъ сёзлер. Общеупотр. сл Профессион.				Хирург, терапевт, фельдшер, поликлини ка	Ортакъ ва касб. сёзлер булан хабар тизив	А
4.	Диалект сёзлер. Диалектные слова.	1			Маркача , маршав	Юртну суратлап гиччирек сочинение языв.	Л
			29.09				
	Къумукъ тилге озге тиллерден гелген сёзлер. Заимствованные слова.				Ветеран, вентильто р	Соравлагъааву здан жавап берив.	А
5.	Янгы сёзлер. Эсгиленген сёзлер. Неологизмы. Архаизмы.	1		13	Архаизм * неологиз м	Тюрлю-тюрлю сёзлюкл. пайдаланма уьйретив	Р
			06.10				

6	Бирикген сёз тагымлар. Фразеологические обороты.	1	13.10	14		Бирикген сёз тагымлагъа маънадашлар табыв	
7.	Тергев диктант. Контрольный диктант.	1	20.10				К
8.	Сёз яратыв ва тюзъязыв. Сёз яратыв къайдалары. Словообразование	1	27.10	15	Икълыкъ, къурмач	Берилген схемалагъа гёре юрт яшавну суратлайгъан сёзлер языв	А
	Къошма сёзлер. Сложные слова.			16	Къаракъуш, къолгъал, явъёрме		Р
9.	Къошма сёзлени ТЮЗ язылышы. Правописание сложн. слов.	1	10.11	17	Такъалыбакъа уллана, таа орам, ат арба		Т
10.	Атлыкъ (Сущ-е) Атлыкъны гъакъында англав, гелишл гёре тюрленивю. Понятие о существительном. Скл-е сущ. то падежем.	1	17.11	5кл. геч. мат. такр		Суратгъа къарап, хабар тизив.	О Ч
	Атлыкъны санавлагъа гёре тюрленивю. Изменение сущ. по числам.				Келпете	Табиатны суратлав.	К
11.	Атлыкъны мюлк формасы. Личная форма сущ-х.	1	24.11	24	Атыбыз, атыгъы, з, Уьюбюз		
	Мюлк къошумчасы булангъы атлыкъны санаву. Число сущ-х с личнымоконч.				Школабыз, бёркюм, тонунг	-ки деген мюлк къошумчасы булангъы сёзлерден жумлалар тизив.	Л
12.	Изложение (онгарылыв)	1	01.12				А
13.	Мюлк къошумчасы булангъы атлыкъланы гелишлеге гёре тюрлениши. Склонение сущ-х с личн.оконч.	1	08.12	26	Игимни, атынгны, гюнюмню, гюнюнгню	Хас ва жынс атл. есл. ва тюшюм г. къолланагъан сёзлер булан ж. тизив.	Р.
	Гелишлени маъналары. Гелиш къошумчаланы			5кл геч. мат-		Жумлаланы арасындагъы башгъалыкъъл.	

	тюз язлышы Значения падежей. Правописание падежных окончаний.			ны такр		табыв. №135	
14.	Атлыкны хабарлык формасы. Сказуемая форма сущ- го.	1	15.12	26- 27		Къойчу, дагыстан- лы, гючлю деген сёзл. хабарлык къошумчалар къошуп, бетлеге гёре тюрлендирив	
	Атлыкны этилиши. Образование сущ-х.				Кооператив, гъабижайлы къ		
15.	Хабарлыкда атлыкны этеген къошумчалар. Сорав къошумча. Обр-е сущ-х от глаголов.	1	22.12		Къызамук ь, булгъавур		
16.	Атлыкъланы да(де), чы(чи, чы, чю) гесеклер булан язлышы. Правописание сущ-х с частиц.	1			Тувар чы, туварчы , Камил де, Камилде	Да гесек къошумча, гесекче, байлавуч болуп гелегеи жумл ^{алар} тнзнв.	
17.	Тергев диктант.	1	29.12				
	Сыпатлыкъ (Прилагательное)			5кл. геч. мат- ны такр			С
18.	Сыпатлыкны маънасы ва грамматика белгилери. Значение прилагательного, грамм, признаки.	1	12.01	Бет. 80	Тюшеги, бабаюртлу, Ботаюртдаг ьы	Суратгъа гёре хабар тизив.	У
	Даражалы ва даражасыз сыпатлыкълар. Качественные и относительные прилаг.						Р
19.	Сыпатлыкъланы тенгleshдирив даражалары. Сравнит. степени прил.	1	19.01	39			А
	Сыпатлыкъланы тенгleshдирив даражаларыны этилеген кюйлери. Обр-с степеней прил-х.					Къарагъан киногъа гёре, сыпатл-дараж. къоллап, сочин. языв.	Т

20.	Сочинение «Къыш» Сочинение «Зима»	1	26.01				Л
21.	Сыпатлыкны этилиши. Образование прил.	1	02.02	41	Аргыкь, уялчан, къургъакь	Сыпатлыкь-ланы къоллап «Школа» деген темагъа хабарл.	А
	Сыпатлыкны жумлада къуллугъу. Роль, прил. в предложении.			Жум ланы уюр лери		Сыпатл. русча-ш.умукъч.къолл	Р.
22.	Тергев Диктант. Контрольный диктант.	1	09.02				
23.	Санавлукъ (Числительное) Санавлукъну гъакьында англав. Понятие о числ.	1	16.02	5кл. геч. мат	Институ т. миллион	Сёз тагъымл. гелишл. гёре тюрлендирив	Т
	Простой ва къошма санавлукълар. Простые и сост. числ.			46	Етмиш, миллиард		А Б
24.	Санав санавлукълар. Сав санавлукъл. гёрсетген санавлукълар. Количествен. числ. Числит., обозн. целые числа.	1	23.02	47	Етти, сексен, токъсан, километр	Санавлукълар къоллап, хабар тизив.	Л
	Бёлом санавлукълар. Числ., обозн. группы предм.				Бирер, онар, экишер.		И
25.	Жыйылыш санавлукълар. Собирательные числ.	1	01.03	49	Алгав, етгев, эки юз он уьчев	Жыйылыш санавл. къоллап ж. тизив.	Ц
	Уьлюш санавл. Гезиксанавл. Дроби, и порядковые числ.				Уьчден бири, алтыда беш		А
26.	Санавлукъланы тюз язылышы. Правописание числ.	1	15.03	46-53	Отуз, уьчер-уьчер, беш-алты	Календарда гёрсетилген байрамланы атларын языв.	Л
	Санавлукъланы гелишлеге гёре тюрлениши. Оланы жумлада къуллугъу. Скл-е числ по падежам. Роль числ-х в пр.						А Р
27.	Орунча (Местоимение) Орунчаны гъакьында	1	22.03	5кл. геч, мат. такр	Гёзет, къол, сизмисиз? менменми?	Сорав орунчаланы къоллап ж. тиз.	К

	англав. Бет орунчалар. оланы торлениши Личн. мест, и их склонение						
	Сорав орунчалар. Впросите льные местоим.		05.04		Нечакъы ? Неченчи ?		А
28.	Байлавчу орунчалар. Относительные мест.	1	12.04	58		Тапшуров №244	Р
	Герсетив орунчалар. Указательные мест.						Т О
29.	Изложение.	1	19.04				Ч
30.	Белгисиз орунчалар Инкарлыкь орунчалар. 1 Неопределённые мест. Отрицательные мест.	1	26.04	63	Бир-нече, бир зат, недиресе, кимесе, пеленче	Табиатны суратлайгъан суратлагъа гёре соч-е языв	К А
	Мюлк орунчалар. Орунчаланы тюз язылышы. Опред.мест. Правопис. мест.				Онуки, шонуки, обзюнюки биревнюки	Диалог тизив.	Л
31.	Ишлик (Глагол) Ишликни маънасы. Значение глагола.	1	03.05	5кл. геч. мат.			А
	Ишликни къуршайгъан формалар. Глагольные формы.		10.05	71		Къошма ишликлер булан ж. тизив	Р.
32.	Ишликни баш формасы Начальная форма гл.	1	17.05	72		Шиъруну чебер охув, ишл табыв	
33.	Тергев диктант. Контрольный диктант.	1	24.05				
34.	Барлыкь ва ёкълукь ишликлер. гл, кот. выражают отрицание или пдтверждение	1	31.05	73			
	-ма, -ме ёкълукь къошумчаланы башгъа къошумчалардан айырыв.				Барма, гёрме.		

Тематический планлар Къумукъ тил 7кл. (1с)

№	Гечилген материал	С а гъ а т	З а м а н	Так- рар- лав	Сёзлюк иш	Байлавлу сёйлевню обсдюрюв	Къ у- ра л- ла р
	1-2-нчи четверть 6-нчы класда гечилген материалны такрарлав						
1.	Къумукъ тилни лексикасы. Лексика. Сёз яратыв ва тюзъязыв. (Лексика кум. яз. Словообр. и правописание)	1	04.09	6-нчы класда гечилг. матери- алны такрарл			Т
	Атлыкъ (Существительное).			Атлыкъ -ны гъакъ. мат-ны такрарл			а
2.	Сыпатлыкъ (Прилагательное)	1	11.09	Сыпат- лыкъны белг. такр.			б
	Санавлукъ (Числительное)			Санавл. гъакъ. англ. такрарл			л
	Орунча (Местоимение)			Орунча -ны бёшюкл.			и
3.	Морфология ва тюзъязыв Ишлик (глагол). Ишликни бетлеге ва санавлагъа гёре тюрлениши. (Спряжение	1	18.09	Ишл. зам. гёре тюрл.			ц а л а р

	глаголов).							к а
4.	Бет кѳошумчалар, оланы кѳолланышы. (Суффиксы личных глаголов, их употребление.)	1	25.09	Парагр. 76	Алгъанман- дыр, алгъансан- дыр	Соравлагъа гѳере язып жавап берив		р т
	Бет кѳошумчаланы тѳюз язылышы. (Правописание личн.оконч. гл.)			П. 77	Алгъанбыз (алгъаммыз) гелгенбиз (гелгеммиз)	Жумлалар тизив.№332		о
5.	Гѳѳюм ва кѳалым ишликлер. (Переходные и непереходные глаголы.)	1	02.10	П.81	Ялбарып.	Текстге гѳере соравлар ва жаваплар языв		ч
	Ишликни даражалары. (Залог глаголов).			П.82	Толтур, гелтир,облти ргѳрсет, авдар, тургъуз, айтыгъыз чы, гелигиз чи.	Хабар тизив		к а
6.	Ишликни багъышлары. Буйрукъ багъыш. (Наклонения глаголов. Повелительное накл.)	1	09.10	П.83		Берилген сѳзл. Булан ж. тизив. № 342		л
7.	Изложение «Игит солдат». Бет. 44 «Смелый солдат».	1	16.10					А р
8.	Тилев багъыш. Ону кѳошма формасы. (Желательное наклонение).	1	23.10	П.84	Юрюгюзсе- не, турсана, болгъур.	Чебер охув № 345		
9.	Диктант.	1	06.11					
10.	Шарт наклонение. (Сослагательное накл.)	1	13.11	П.87				

11.	Хабар накл. Ону заманлары. (Изъявит.накл. Время глаг.)	1	20.11				
	Хабар наклонениени простой ва кьошма формалары. (Простые и составные формы гл. изъявит. накл.)			П.87	Ала эди, геле эди, алажакъ, гележек.	Жаяланы ача туруп, гечюрюп языв.№391	с
12	Ишликни этилиши (Образование гл.)	1	27.11	П.75			у
	Инфинитив.				Билдирмеге, гөрмеге, гёрсетмеге.	Шньруну чебер охуп, инф. табыв.	р
13.	Инфинитивни жумлада кьуллугъу. (Роль инф. в предл.)	1	04.12			Текстде инф. табыв.	а
14.	Диктант.	1	11.12				т
15.	Сыпатишлик Сыпатишликни гьакъында англав. Сыпатишликде ишликни ва сыпатлыкъны белгилери.(Причастие. Призн. гл. и прил .в прич.)	1	18.12	П.38 П.75	Зангыр-зунгурлап, ялламай-гъан, лансыл-лайгъан.	Сыпатишл. булангъы ж. тизив	л
	Сыпатишликни заманлары ва оланы этилиши. (Времена прич. и их образование)			П.39, 102	Баргъан адам, баражакъ адам.	Чебер охув	а
16.	Сочинение «Мени юртум».	1	25.12			Тил оьсдюрюв	р,
	Сыпатишликни гелишлеге гёре тюрлениши ва тюрлю-тюрлю кьошумчаланы кьабул этегенлиги. (Склонение прич. по падежам)			П.43	Битмейген хазна, алгъанынг, тюшгенинг		т е с
17.	Атишликлер Атишликлени гьакъында англав. Биринчи тайпа атишликлер, оланы		08.01				т л

	падежлеге гёре тюрлениши.(Именные гл., скл. по падежам)	1	15.01				
	Атишликлени экинчи тайпасы 2-нчи тайпа атишл. этеген кьошумчалар.(Суффиксы именных гл.)			П.107	Масъала, себеби	Атишл. булан ж. тизив.	е
18.	Тергев диктант.	1	22.01				р.
	3-4 четверть						
19.	Гъалишлик (Деепричастие) Гъалишликни гъакъында англав. (Понятие о деепричастиях).	4с	1	29.01		«От салдылар» деген ат булан гиччи изложение языв.	К а р
	Гъалишликни ишликге де, гъаллыкълагъа да ошайгъан хасиятлары. (Признаки гл. и наречий в дееприч.)			П.75	Алгъасап, башлагъын- ча, гёргюнче		т
20.	Гъалишлени этилиши ва тюз язылышы. (Правописание деепр.)	1	05.02	112			о
	Гъалишликли байламны гъакъында англав. (Понятие о деепр. обороте)			П. 112	Башым экгенмен, юхугъа батып.	Хабар тизив.	ч
21.	Сочинение «Мени къурдашым».	1	12.02				
			19.02			Къой, тур,	к

22.	Къошма ва кѣмекчи ишликлер Кѣмекчи ишликлени гъакъында англав. Кѣм. ишл. биринчи ва экинчи тайпасы. (Понятие о вспомогательных гл.)	1	26.02		Башла-макъ,къал-макъ, чыкъмакъ	гѣр, йибер деген сѣзлер булан жумл. тизив	а
	Кѣмекчи ишликлени этилиши ва тюрлениши. Эди, экен кѣм. ишл. тюз язылышы. (Образование и правописание вспом. гл.)			П. 114	Баргъан эди, гѣрген эди, алгъан эди		Л
23.	Къошма ишликлени гъакъында англав, оланы этилиши ва тюрлениши. (Сост. гл., их образование)	1	04.03				а
	Къошма ишликлени тюз язылышы. Ишл.ж. къуллугъу (Правописание. сост.гл., роль глаголов в пр.)			П.77			р,
24.	Гъаллыкъ (Наречие) Гъаллыкъны гъакъында англав. (Понятие о наречии)	1	11.03	П.100	Шоссагъат, тангала, бугюн, бирден.	Берилген гъаллыкълар булан хабар тизив	Т
	Гъаллыкъланы бѣлюклери. (Разряды наречий)				Бирдагъы, чийлейин.		а
25.	Гъаллыкъланы бѣлюклери.	1	18.03				
	Гъаллыкъланы этилиши. Гъаллыкъ этеген къошумчалар. Къошма гъаллыкълар. (Образование наречий. Суффиксы, образующ. Нареч.)			П.102	Туврадан-тувра, ари- бери, эрте-геч.	Гъар сѣз булан экишер жумла тизив	б
26.	Б/С Гъаллыкъланы къоллап, авуздан хабар тизив.	1	01.04				Л
	Гъаллыкъланы тюзь-				Нечакъы,	Тав, гюн	И

	язылышы ва жумлада кбуллугъу. (Правописание наречий)			П.119	тангала, бирсенгюн.	деген сёзл. гьаллыкълар этив	
27.	Тергев диктант.	1	08,04				
28.	Кёмекчи тил гесеклер Кёмекчи тил гесеклер. Тиркевючлер. (Служ. части речи. Послелог).	1	15,04	П.75		Кёмекчи тил гесимлени кьоллап ж. тизив.	Ц
	Тиркевючлени сёйлевде кьолланышы. (Применение послелогов в речи)					Тиркевючлери булангъы ж. тизив.	а Л
29.	Тирк. де, башгъа тил гесимл. де кбул. кют. сёзл. (Слова, употр. вместо послелогов и др. частей речи)	1	22,04				а р,
	Тиркевючлени тюз язылышы (Правописание послелогов).				Йимик, булан, саялы, себепл н.		Т
30.	Кёмекчи атлар. (Служебные слова)	1	29,04			Кёмекчи атл. сёйл. кьоллав.	е
31.	Байлавучлар (Союзы) Байлавучланы гьакъында англав. (Союзы. Понятие о союзах)	1	06,05	Алда - гъы кл. гечил - ген мат. такрарл	Шо саялы, шо себепли, амма.	Байлавучланы жумлаланы бёлюклерин, жумлаланы бир жынслы уьюрлерин	с
	Байлавучланы тюрлюлери (Разновидности союзов)					байламакъ учун кьоллав.	Т
32.	Гесекчелер (Частицы) Гесекчелени гьакъында англав. Башгъа тил г. ва гесекч. кбуллугъунда	1	13,05	П.130	Бар чы, ал чы, дюр хари, гел дагъы.	Гесекчелени кьоллап жумлалар тизмек	Л

	къолланышы.(Понятие о ч.)						
	Гесекчел.тюз язылышы. (Правописание частиц)						
33.	Уьнлюклер Оланы сёйлевдеги къуллугъу. Гъис англат., тюрлю авазл.гёрсет.уьнл. (Междометия.Междометия, обозн. разные чувства, звуки).	1	20.05		Вах-х-х, чыш- ш, тах-тух, в-ш-ш.	Уьнлюкле-ни сёйлевде къоллав, оланы тюз айырыв	р.
	Уьнл. интон. якъдан айырыв, оланы янында токътав белгилер.(Знаки препин. при межд.)				Огъ, ай, воллагъ.		
34.	Тергев диктант.	1	27.05				

8 класс язык

IV. Календарно – тематическое планирование

№	Дата проведения		Содержание (раздел, тема)	Кол-во часов	Виды деятельности учащихся (элементы содержания, контроль)	Материально – техническое обеспечение (оборудов.)	Дом. задание
	план	факт					
I четверть- 9 ч.							
Повторение пройденного материала в 5-7 кл.-2 часа							
1	05.09 9.		Фонетиканы ва лексиканы такрарлав. <i>Фонетика. Лексика.</i>	1	Повторяют изученный материал.	Презентация Таблица Карточки	3-4 бет <i>тапш №10</i>
2	12.09.		Тил гесимлени такрарлав. <i>Морфология. Части речи.</i>	1	Закрепляют знания о морфологии разных частей речи	Презентация Таблица	5-9 бет <i>тапш №23, 33</i>
Синтаксис. Словосочетание -2 часа							
3	19.09 9.		Синтаксисни гьакъында англав. Сёз тагъым. <i>Понятие о синтаксисе. Словосочетание.</i>	1	Учатся разграничивать основные синтаксические единицы по их функциям – номинативной и коммуникативной. Конструируют свои предложения.	Презентация Таблица	§ 2 <i>тапш №43</i>
4	26.09 9		Сёз тагъымда ва жумлада сёзлени байлаву. Сёз тагъымны чечив. <i>Способы связи слов в словосочетании.</i>	1	Распознают словосочетания в составе предложения. Изучают порядок и образец разбора. Выполняют разбор	Презентация Таблица	§ 3 <i>тапш №45</i>

			Синтаксический разбор словосочетаний.		словосочетаний.		
Предложение-2 часа							
5	03,09		Жумланы сѣз тагъымны арасындагы башгъалыкълар. <i>Разница между словосочетанием и предложением.</i>	1	Определяют виды подчинительной связи в словосочетаниях. Составляют схемы словосочетаний. Конструируют словосочетания с разными видами подчинительной связи. Дифференцированно закрепляют тему на тренировочном материале.	Презентация Таблица	§ 3 <i>тапш №48</i>
6	10,09		Жумла. Жумланы тюрлслери. Маъна ургъу. <i>Предложение. Виды предложений по цели высказывания. Логическое ударение.</i>	1	Опознают простые предложения. Наблюдают, пользуясь схемой, особенности связи подлежащего и сказуемого. Определяют предикативность предложения.	Презентация Таблица	§ 4-5 <i>тапш №52</i>
Двусоставные предложения							
Главные члены предложения –4 часа (3ч.+1к/р)							
7	17,09		Жумланы баш уьюрлери. Иеси. <i>Главные члены предложения. Подлежащее.</i>	1	Активизируют знания о подлежащем и его роли в предложении. Анализируя пословицы, фрагменты текстов художественной литературы, находят подлежащее и определяют	Презентация Таблица	§ 6-8 <i>тапш №55</i>

					способ их выражения, отрабатывая при этом правописные навыки. Составляя предложения с приведёнными в рамках словами, развивают творческие способности и учатся использовать в собственной письменной речи подлежащие, имеющие разный способ выражения		
8	24.10 0.		Хабарлыкъ. Простой ва къошма хабарлыкъ. <i>Сказуемое. Простое и составное сказуемое.</i>	1	Активизируют знания о сказуемом и его роли в предложении. Анализируя фрагменты текстов художественной литературы, находят сказуемое и определяют способ его выражения, отрабатывая при этом правописные навыки.	Презентация Таблица	§ 9-10 <i>тапш №58</i>
9	07.11 0.		Тергев диктант «Хоразланы ябушуву». <i>Контрольный диктант «Бой петухов».</i>	1	Учатся воспринимать текст на слух, воспроизводить его, соблюдая орфографические и пунктуационные нормы, выполнять различные виды разбора	Сборник диктантов.2002 г.	§1-10
2 четверть-7 часов							
10	14.11 1		Иеси булан хабарлыкъны арасында тире. <i>Тире между подлежащим и сказуемым.</i>	1	Развивают навык выразительного чтения. Усваивают правило употребления тире между подлежащим и сказуемым.	Презентация Таблица	§ 11-12 <i>тапш №64</i>

					Анализируют способ выражения грамматической основы в предложениях.		
Второстепенные члены предложения 6 часов (4ч.+1р/р+1к/р)							
11	21.11 1		Толумлукъ. Тувра толумлукъ. Къыя толумлукъ. <i>Дополнение. Прямое и косвенное дополнение.</i>	1	Записывают и выделяют грамматические основы и второстепенные члены в предложениях. Опознают дополнения. Читают текст и определяют его основную мысль. Составляют устную характеристику личности.	Презентация Таблица	§ 13-16 <i>тапш</i> №69, 74
12	28.11. 1		Тил оьсдюрюв. Изложение «Махач» <i>Р/р Изложение «Махач».</i>	1	Учатся декватно понимать содержание текста, выделять основную и дополнительную информацию, определять принадлежность текста к типу речи, сохранять при письменном изложении типологическую структуру текста, его выразительные языковые и речевые средства	Сборник изложений	Докончить изложение.
13	05.12 2		Белгилевюч. Къошумлукъ. <i>Определение. Приложение.</i>	1	Опознают определение. Дифференцируют согласованные и несогласованные определения. Производят замены определений синонимичными. Распознают в словосочетаниях	Учебник,наглядные пособия, интернет	§ 17-18 <i>тапш</i> №80

					определяемое слово и приложение. Подбирают приложения с нужными значениями. Работают над нормой употребления приложений в нужной форме		
14	12.12		Гьал ва ону тюрлюлери. Ер ва заман гьаллар. <i>Обстоятельство. Виды обстоятельств. Обстоятельство места, времени.</i>	1	Опознают обстоятельство. Дифференцируют обстоятельства по значению. Составляют предложения, употребляя обстоятельства с разными значениями. Расставляют знаки препинания в упражнениях и уточняют морфологическую выраженность обстоятельств	Карточки	§ 19-21 <i>тапш № 88</i>
15	19.12 2		Гьал ва ону тюрлюлери. Себеп, мурат, кюй ва оьлчев-даража гьаллар. <i>Обстоятельство. Виды обстоятельств. Обстоятельство цели, причины, образа действия, меры.</i>		Составляют предложения, употребляя обстоятельства с разными значениями. Расставляют знаки препинания в упражнениях и уточняют морфологическую выраженность обстоятельств	Презентация Таблица	§ 21-25 <i>тапш № 91</i>
16	26.12 2		Тергев тестлер «Жумланы баш ва экинчи даражалы уьюрлери». Контрольное тестирование по теме «Главные и второстепенные члены предложения»	1	Выполняют тестирование.	Тесты	§ 10-25 <i>Такрарлав.</i>

3 четверть- 10 часов

Простое осложнённое предложение– 10 часов (9ч.+1к/р)

17	09.01 1	Бир жынслы уьюрлени гьакъында. Оланы арасында байлавучлар. <i>Однородные члены предложения. Союзы при однородных членах.</i>	1	Указывают средства связи между однородными членами. Выполняют упражнение по развитию речи, составляя текст на одну из предложенных тем, употребляя однородные члены.	Карточки	§ 26-27 <i>тапш</i> №106
18	16.01 1	Къуршайгъан сёзлер. Къуршайгъан сёзлени янында токътав белгилер. <i>Обобщающие слова. Знаки препинания при обобщающих словах.</i>	1	Распределяют предложения на две группы: с обобщающим словом после однородных членов и перед ним. Читают выразительно предложения с интонацией перечисления. Подбирают к однородным членам предложенные обобщающие слова.	Презентация Таблица	§ 29 <i>тапш</i> №115
19	23.01 1	Чакъырыв сёз ва ону ягъында токътав белгилер. <i>Обращение. Знаки препинания при обращениях.</i>	1	Осознают основные функции обращения. Выделяют графически и интонационно обращения, расставляют знаки препинания. Составляют предложения с обращениями	Карточки	§ 30 <i>тапш</i> №117
20	30.01 2	Гиришив сёзлер, сёз тагъымлар, жумлалар ва оланы ягъында токътав белгилер.	1	Осознают функции вводных конструкций в речи. Выписывают предложения с обозначением вводных слов. Графически выделяют	Презентация Таблица	§ 31 <i>тапш</i> №124

			<i>Вводные конструкции. Выделительные знаки препинания при вводных словах, вводных сочетаниях слов и вводных предложениях</i>		вводные слова		
21	06.02		Бар, ёкъ, дюр, тюгюл сёзлени къолланышы. <i>Употребление слов есть, нет.</i>	1	Опознают и правильно интонируют предложения со словами есть, нет.	Презентация Таблица	§ 32 <i>тапш</i> №127
22	13.02		Уъюнлюклер. Оланы янында токътав белгилер. <i>Междометия. Знаки препинания в предложениях с междометиями.</i>	1	Уточняют роль междометий в предложении. Определяют в предложениях междометия, выражающие разные чувства. Работают над интонацией предложений с междометиями.	Презентация Таблица	§ 33 <i>тапш</i> №129
23	20.02		Айрылгъан уъюрлени гъакъында англав. Айрылгъан къошумлукълар. <i>Обособленные члены предложения. Обособленные приложения.</i>	1	Опознают и правильно интонируют предложения с обособленными приложениями. Указывают, как морфологически выражены и пунктуационно оформлены приложения, обозначают графически их синтаксическую роль	Карточки	§ 34,35 <i>тапш</i> №132
24	27.02		Айрылгъан сыпатлыкълар ва гъаллыкълар. <i>Обособленные</i>	1	Указывают, как морфологически выражены и пунктуационно оформлены	Презентация Таблица.	§ 36 <i>тапш</i> №133

			<i>прилагательные и наречия.</i>		обособленные прилагательные и наречия, обозначают графически их синтаксическую роль		
25	05.03		Айрылган гьаллар.Гьалишлик байлам. <i>Обособленные обстоятельства. Деепричастный оборот.</i>		Опознают и правильно интонируют предложения с обособленными обстоятельствами. Читают тексты, записывают их, графически обозначая обособленные обстоятельства	Карточки	§37, тапш. №137
26	12.03		Тергев диктант «Юхусуз гече» Контрольный диктант «Бессонная ночь».	1	Учатся воспринимать текст на слух, воспроизводить его, соблюдая орфографические и пунктуационные нормы, выполнять различные виды разбора	Сборник диктантов.2002 г.	§29-37
4 четверть-8 часов							
Односоставные предложения-5 часов (4 ч.+1ч.р/р)							
27	19.03		Бир бёлюкю жумла.Белгили бетли жумла. <i>Односоставные предложения. Определенно-личные предложения.</i>	1	Характеризуют односоставные предложения со стороны грамматической основы. Различают односоставные предложения с разной грамматической основой. Распространяют односоставные предложения второстепенными членами. Опознают определённо-личные предложения. Определяют	Презентация Таблица	§ 39,40 тапш №141,142

					морфологическую выраженность главного члена в определённо-личных предложениях и функцию этих предложений.		
28	02.04		Белгисиз бетли жумла. Неопределённо-личные предложения.		Опознают неопределённо-личные предложения. Определяют морфологическую выраженность главного члена в неопределённо-личных предложениях и функцию этих предложений.	Презентация Таблица	§ 41 тапш №145
29	09.04 16.04		Тил оьсдюрюв. Сочинение «Ата юртумну гёзеллиги» Р/р Сочинение «Красота родного села».	1	Воспринимают на слух текст-рассуждение, выделяют в нём структурные части. Создают своё рассуждение на предложенную тему.		Докончить соч.
30	23.04		Ортакъ бетли жумла. Бетсиз жумла. Обобщённо-личные и безличные предложения.	1	Анализируют употребление односоставных предложений в жанре инструкций. Выбирают нужную форму глагола-сказуемого для односоставных предложений в инструкции. Опознают безличные предложения. Определяют морфологическую выраженность главного члена в безличных предложениях.	Презентация Таблица	§ 42,43 тапш №149

				Трансформируют двусоставные предложения в односоставные безличные.		
31	30.04 5.	Ат жумла. <i>Назывные предложения.</i>	1	Опознают назывные предложения. Наблюдают за функцией и семантикой назывных предложений. Составляют назывные предложения. Осознают уместность употребления назывных предложений в тексте определённого типа	Презентация Таблица	§ 44 <i>тапи</i> №152
Полные и неполные предложения-1 час						
32	07.05	Толгъан ва толмагъан жумлалар. <i>Полные и неполные предложения.</i>	1	Определяют неполные предложения и опознают их типы. Составляют диалоги с использованием неполных предложений	Карточки	§ 45 <i>тапи</i> №156
Повторение и систематизация изученного в 8 классе- 2 часа						
33	14.05 21.05	8 – нчи кл.гечилген материалны беклешдирив. <i>Закрепление материала по пройденным темам.</i>	1	Тренировочные задания	Презентация Таблица	<i>Тапи</i> №158
34	28.05 5.	Тергев тестлер «Синтаксис». Контрольное тестирование по теме «Синтаксис»	1	Выполняют контрольные тесты	Презентация Таблица	

9-нчу клас (тил). (0,5 сагъат)

№	Темалар	Сёзлюк иш	Такрарламакъ учун темалар	Уйге иш	Заманы
1	Сёз тагъым.Жумла. Жумланы баш уьюрлери.	Гъаплав, эщитмек,уьст болмакъ.		тапш №160	5.09
	Жумланы экинчи даражалы уьюрлери.	Тюш, обктем, элек, экмек,эринчек.	Простой жумланы такрарлав.	§ 46 тапш №161	
	Бир баш уьюрю булангъы жумлалар	Тапшурув, огнармакъ, парахат.	Жумланы баш ва экинчи даражалы уьюрлери	§ 46 тапш №164	
	Чакъырыв сёз. Гиришген сёз, гиришген сёз тагъымлар ва жумлалар.	Оьпкелемек, гьалал,пуршавлукъ	Простой жумланы бёлюклери.	тапш №165	
2	Сочинение				19.09
3	Къошма жумла. Къошма жумланы тюрлюлери.	Къолкъотур, такъалыбакъа,	Чакъырыв сёз. Гиришген сёз, гиришген сёз тагъымлар ва жумлалар.	§ 47 Тап.170	3.10
	Байлавучлу къошма жумлалар. Тизилген къошма жумла.	Ёгъесе, амма, тек, буса	Къошма жумла.	§ 48 тапш №	
	Байлавучсуз къошма жумла.		Байлавучлу ва байлавучсуз къошма жумлалар		
4	Тизилген къошма жумла. Къошагъан ва айырагъан байлавучлары булангъы	Шанкъ-шункъ,ювукъ,сююндюрме к,инкъылап	Байлавучсуз къ.ж.	§ 48 тапш №179	17.10

	кѡшма .жумлалар				
	Кѡаршылыкѡлы байлавучлары буланѡы кѡ.ж.	Асру, кѡысѡа болжал, пап-парахат	Тизилген кѡшма жумла. Кѡошаѡан ва айыраѡан байлавучлары буланѡы кѡ.ж.	Тап. 179	
	Айыраѡан байлавучлары буланѡы кѡшма жумлалар.	Ва, да,де	Кѡаршылыкѡлы байлавучлары буланѡы кѡ.ж.	Тап.180	
	Иерченли кѡшма жумлала. Баш ва иерчен жумлалар.		Тизилген кѡ.ж. токѡтав белгилер.	§ 49 тапш №184	
5	Тергев диктант.				31.10
	Хаталаны уѡстюнде иш.				
6	Иерчен иеси ва хабарлыкѡ гесеги буланѡы кѡ.ж.	Оѡзен, ташыѡан, ѡабижай,бюрлер	Иерченли кѡшма жумлала. Баш ва иерчен жумлалар.	§ 50 тапш №186	14.11
	Иерчен толумлукѡ белюѡу буланѡы кѡшма жумла.	Ёрав,ёнгурчѡа,кютмек, ювукѡ	Жумланы баш ва иерчен бёлюклери.	§ 51 тапш №188	
	Иерчен белгилевюч гесеги буланѡы кѡ.ж.		Иерчен толумлукѡ белюѡу буланѡы кѡшма жумла.	§ 52 тапш № 190	
	Иерчен ѡал буланѡы кѡ.жумлалар. Иерчен кюй белюѡу буланѡы кѡшма жумла.	Тарбиялав,заѡмат, борчланы кютмек	Иерчен белгилевюч гесеги буланѡы кѡ.ж.	§ 53 тапш №	
7	Т/Оѡ. Изложение.				28.11
8	Иерчен вакѡти белюѡу буланѡы кѡшма жумла.	Жамият,ѡйран, жаллат,ѡаза, жиргенчик	Иерчен кюй белюѡу буланѡы кѡшма жумла.	§ 54 тапш №194	12.12

	Иерчен ер белюгю булангъы къошма жумла.	Зангыр-зунгур,зэнг, зиян,зыгъы-зыгъызырбазыр.	Иерчен вакъти белюгю булангъы къошма жумла.	§ 55 тапш №198	
	Иерчен себеп белюгю булангъы къошма жумла.	Идара,изну,ийислемек,или якълы	Иерчен ер белюгю булангъы къошма жумла.	§ 56 тапш №200	
	Иерчен мурат белюгю булангъы къошма жумла.	Иманлы, инжимек,иннемей инныр,исбайы, ичбавур	Иерчен себеп белюгю булангъы къошма жумла.	§ 57 тапш №204	
9	Т/Оъ. Простой жумлалагъа къыйышывлу иерчен мурат бѐлюклер къошуп, къошма жумлалар тизив.			такрарлав	26.12
10	Тергев диктант.				16.01
	Хаталаны уъстюнде иш.				
11	Иерчен шарт белюгю булангъы къошма жумла.	Йибек, йип, йыллыкъ,йылан, йырылмакъ.	Иерчен мурат белюгю булангъы къошма жумла.	§ 58 тапш №208	30.01
	Иерчен къаршылыкълы белюгю булангъы къошма жумла.	Кагъраба(янтарь), канзибаш,келпет, кеп, кюц.	Иерчен шарт белюгю булангъы къошма жумла.	§ 59 тапш №211	
	Иерчен тенгleshдириг белюгю булангъы къошма жумла	Къавгъаламакъ, къавум-къардаш, къавшалмакъ. Къагърулу.	Иерчен къаршылыкълы белюгю булангъы къошма жумла.	§ 60 тапш №213	
	Иерченли къ.ж. токътав белгилер.		Иерчен тенгleshдириг белюгю булангъы къошма жумла	§ 61 тапш № 215	
	Бир нече иерчен белюгю булангъы къошма	Къайгъы, къаймакъ, къайпанмакъ, къайсын-	Иерчен къаршылыкълы белюгю булангъы	§ 62 тапш №212	

	жумлалар.	бирин.кьалип, кьылыкь.	кьошма жумла.		
	Иертеген ва тизеген байлавучлары булангьы кь.ж.		Бир нече иерчен белогию булангьы кьошма жумлалар.	§ 63 тапш №220	
12	Байлавучсуз кьошма жумланы гьакьында англав.	Кьап-кьара,кьаптал, кьаракьуш, кьарамкь, кьарар(токьташдырив, гьукму)	Бир нече иерчен белогию булангьы кьошма жумлалар.	§ 64 3-4 жумлалар тизигиз	13.02
	Байлавучсуз кьошма жумлаларда айыргьычны ва бюртюклю айыргьычны кьолланыву.	Лабар, лавулламакь, лакьлакь(кьуш),лапача(тон), лансыллымакь,леззет, липиллемек.	Байлавучсуз кьошма жумланы гьакьында англав.	§ 64 тапш №223	
	Байлавучсуз кьошма жумлаларда эки бюртюкню кьолланыву.	Магьрюм, маданият, мажлис,майбез (кьумач), мал-матагь, макьала (статья).матагь, масхарачы.	Байлавучсуз кьошма жумлаларда айыргьычны ва бюртюклю айыргьычны кьолланыву.	§ тапш №	
	Байлавучсуз кьошма жумлаларда узун гьызны кьолланыву.	Маьдан, маьнасыз, мердеш, маьлумат,миннер.	Байлавучсуз кьошма жумлаларда эки бюртюкню кьолланыву.	§ тапш №227	
13	Сочинение. Текстге гьере сочинение ойлав язмакь.				27.02
14	Байлавучсуз кь.ж. чечив.	Сийрек,будайлыкь, етим	Байлавучсуз кьошма жумлаларда узун гьызны кьолланыву		12.03
	Тувра сьз. Тувра сьзню ичинде авторну сьзлери. ону ягьында токьтав белгилер.	Назру этмек (сьз бермек), назбериш, накьыра накьышламакь,намус.	Байлавучсуз кьошма жумлаларда узун гьызны кьолланыву.	§ 65 тапш №230	
	Тувра сьзю булангьы жумлаларда токьтав	Кьычырды, жанланыв, ялбарыв	Тувра сьз. Тувра сьзню ичинде авторну сьзлери.	Тап. 231	

	белгилер.		ону ягъында токътав белгилер.		
	Къыя сѣз.Тувра сѣзню къыя сезге, къыя сезню тувра сезге айландырыв.	Низам, ниѣмат, нюрлю, низамлы,	Тувра сѣз ва ону ягъында токътав белгилер.	§ 66 Тапш №235	
	Т/Оъ. Беклешдирив учун тапшурувлар.	Оба(пудра), обур, огьогъой, ойтан, окъ-жая. окълав, ожакъ.	Тувра сѣзню къыя сезге, къыя сезню тувра сезге айландырыв.	§ 65-66, 3-4 жумлалар ойлашып язмакъ.	
	Цитатлар ва ону янында токътав белгилер.	Онгуп-оъсюп,осаллыкъ, отлукъ, очам, охув-языв.	Беклешдирив учун тапшурувлар.	§ 67 Бир-нече цитатлар язмакъ.	
15	Жамиятны яшавунда тилни агъамияты.Къумукъ тилни оъсювю.	Оъгей, оъгюзьемиш, оъжетлик, оъксюз, оъктем,оъмюр, оъчленмек	Цитатлар ва ону янында токътав белгилер.	§ 68	2.04
	Къумукъадабият тил ва къумукъ тилни диалактлери.	Пагъму, пайда, палхус, палчы, папагъан(попугай), пап-парахат.	Къумукъ тилни тюрк тиллени арасындагъы ери.	§ 69	
16	Тергев диктант.				16.04
	Хаталаны уъстюнде иш.				
	Къумукъ тилни тюрк тиллени арасындагъы ери.			§ 70 Тап.	
-	Къумукъ тилни рус ва дагъыстан тиллер булангъы аралы.	Педире, перде, порсукъ, пурха, пысмакъ.	Къумукъ тилни тюрк тиллени арасындагъы ери.	§ 71	
	Тилни гъакъындагъы илму бѣлюклери.	Рагъатланмакъ,рагъму,разилик, ругъланмакъ, рызкъы.	Къумукъ тилни рус ва дагъыстан тиллер булангъы аралы.	§ 72	

	Адабият тил ва стилистика.	Сабий, сабур, савут-саба, сагъна, саламат, сийрек, саргъаймакъ.	Тилни гъакъындагъы илму бёлуклери.	§ 73 тапш №240	
	Стилистика ва тил культурасы.	Бойну акъ-бойнакъ, башы ачыкъ-башачыкъ	Адабият тил ва стилистика.	Такрарлав.	
	Т/Оь. Гечилген темаланы уьстюнде ишлевню узатыв.		Стилистика ва тил культурасы.		30.04
	Жумланы баш ва экинчи даражалы уьюрлерин такрарлав.	Инжир, чинар,хурма	. Гечилген темаланы уьстюнде ишлевню узатыв.		
	Жумлада тюз кюйде токътав белгилени къоллав.	А: «Т?» «Т»а,	Жумланы баш ва экинчи даражалы уьюрлерин такрарлав.		
	Тестлик ишни уьстюнде иш.		Жумлада тюз кюйде токътав белгилени къоллав.		
	Тестлик иш.		Тестлик ишни уьстюнде иш.		
17	Тергев диктант.				21.05
	Хаталаны уьстюнде иш.			Сёзлени тюз язылышын эсде сакъламакъ.	
	Гечилген материалны такрарламакъ учун тапшурувлар.			§ 74 Тап.245	